

ЗАТВЕРДЖЕНО
Директор Державного науково-методичного
центру змісту культурно-мистецької освіти

М. М. Бриль

20 жовтня 2020 р.

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
ЗМІСТУ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ**

Виконання практичної самостійної роботи з дисципліни «Основи композиції»

Методичні рекомендації
для студентів мистецьких закладів фахової передвищої освіти
галузь знань 02 «Культура і мистецтво»
спеціальність 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація»

Укладач:

Меленюк Т. В.

голова циклової комісії образотворчого мистецтва Фахового коледжу культури і мистецтв (м. Калуш), спеціаліст вищої категорії, викладач-методист

Рецензенти:

Главенчук О. Б.

методист вищої категорії, викладач спеціальних дисциплін комунального закладу «Одеський художній фаховий коледж імені М. Б. Грекова», спеціаліст вищої категорії, викладач-методист

Чернета Г. О.

голова предметно-циклової комісії образотворчого мистецтва комунального закладу «Дніпропетровський фаховий мистецько-художній коледж культури» Дніпропетровської обласної ради, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист

Відповідальний за випуск: **Бець Ю. Г.**

Рекомендовано методичною радою
Фахового коледжу культури і мистецтв (м. Калуш)
(витяг з протоколу №4 від 25.09.2020 р.)

© Меленюк Т. В., 2020 р.

© Державний науково-методичний центр
змісту культурно-мистецької освіти, 2020 р.

Методичні рекомендації «Виконання практичної самостійної роботи з дисципліни «Основи композиції»», підготовлені викладачем Фахового коледжу культури і мистецтв (м. Калуш) як навчальний посібник для студентів I-II курсів спеціальності «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» мистецьких закладів фахової передвищої освіти, що займаються підготовкою майбутніх художників та викладачів початкових спеціалізованих навчальних закладів.

Робота може викликати інтерес як у фахівців з образотворчого мистецтва так і здобувачів освіти, які хочуть досконало володіти основами образотворчої графоти.

ЗМІСТ

Частина І.

Вступ	7
Розділ 1 Прихована структура площини. Членування площини. Закони і правила композиції	
1.1 Композиційна рівновага.....	10
1.2 Засоби композиції.....	12
1.3 Типи і види композиції.....	18
1.4 Основні закони, правила і прийоми композиції.....	23
1.5 Симетрія, асиметрія.....	26
1.6 Статика, динаміка.....	28
1.7 Поняття ритму.....	31
1.8 Орнамент.....	34
1.9 Пропорції, масштаб.....	35
Розділ 2 Трансформація площини в рельєф	
2.1 Поняття контрасту.....	40
2.2 Ньюанс.....	43
Розділ 3 Форма і зміст композиції	
3.1 Єдність на основі взаємодії та гармонії.....	46
3.2 Стилзація, трансформація.....	49
Висновки.....	60
Література.....	62
Додатки.....	64

АНОТАЦІЯ

В нашому закладі освіти «Основи композиції» є однією з основних дисциплін, які входять в навчальний план спеціальності «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» Фахового коледжу культури і мистецтв м. Калуш.

Здобувачі освіти отримують фах художника й викладача. Поряд із спеціальними дисциплінами (Рисунок, Живопис, Композиція) вони опановують методику навчання основам образотворчої грамоти, у тому числі й основам композиції. Метою курсу Основи композиції, поряд із розвитком творчих здібностей майбутніх фахівців, є вивчення об'єктивних закономірностей композиції, засобів, прийомів і правил правдивого відображення дійсності в образній формі. Пізнавши основні закони композиції, майбутні викладачі-художники отримують ключ до аналізу і глибокого розуміння здобутків різних видів і жанрів мистецтва. Це необхідно кожному вчителю образотворчого мистецтва, так як за характером своєї діяльності художник-педагог повинен знати специфіку образотворчого й декоративно-прикладного мистецтва.

Курс з Основ композиції має велике значення для розвитку образного мислення здобувачів освіти, підготовки їх до самостійної творчої й педагогічної роботи. Не менш важливо це для виховання особистості, формування її світогляду, суспільних та ідейних прагнень.

Курс включає практичні заняття і теоретичні бесіди, самостійну роботу. Теоретичні бесіди передбачають ознайомлення з поняттям композиції, її видами, композиційними законами та закономірностями, засобами та прийомами композиції. На практичних заняттях забезпечується формування в здобувачів освіти здібностей до творчої роботи. Вони вчаться спостерігати життя, бачити в ньому типове, гідне відображення в мистецтві. Саме великий запас вражень, систематичні замальовки, начерки, етюди, ескізи та завершені композиції будуть тим матеріалом, що дозволить їм глибоко і серйозно займатися розробкою сюжетів, мотивів, знайдених у підсумку спостережень життя. Самостійна робота дає можливість здобувачам освіти закріпити здобуті знання під час аудиторних

занять та удосконалити творчу майстерність з можливим прицілом на їхню подальшу професійну діяльність.

Подана методична робота складається з двох частин. Розроблено першу частину, в якій подається інформація щодо розділів, які здобувачі освіти вивчатимуть впродовж I семестру першого року навчання.

ВСТУП

Буття і небуття породжують один одного,
важке і легке створюють один одного,
довге і коротке взаємно співвідносяться,
високе і низьке взаємно визначаються,
звуки, зливаючись, переходять в гармонію,
минуле і майбутнє слідує один за одним.

Лао-Цзи

Одне не може існувати без підтримки іншого. Це основа філософії «фен-шуй» – науки про життя в гармонії. Пошуку гармонії присвячено багато філософських праць та творів мистецтва. Над цим питанням працювали художники, скульптори, архітектори Античної Греції, доби Ренесансу, Класицизму та інших епох. Пошук гармонії – основне завдання композиції.

Композиція (від латинського *compositio*) – складання, поєднання, створення, побудова). Під композицію розуміють побудову художнього твору, зі своїм унікальним змістом, призначенням і характером. А часто композицією називають і сам твір, тобто кінцевий результат діяльності художника. Композиція є одним з основних організуючих компонентів кожного художнього твору. Саме композиція надає йому цілісності, підпорядковує його елементи один одному і цілому. Композиція «тримає» простір, організує його і підпорядковує законам композиції.

Композиція – найяскравіший показник художньої уяви. Вона робить твір цільним, виразним і гармонійним, задає тон всьому творінню, формує єдиний композиційний простір.

В композиції повинен бути смисловий та образотворчий центри, визначена основна ідея твору, порядок розгляду і сприйняття. Увага має фіксуватися у певних місцях: необхідно скерувати глядача побачити головне, знайти взаємозв'язок між окремими частинами. В композиції немає чіткої теорії складання елементів в єдине ціле, є лише основні принципи, правила та прийоми, якими повинні володіти художники, щоб створити гармонійний витвір мистецтва. Величезне значення має тут інтуїція та здібності митця. Тому

важливо вміти прислуховуватись до своїх відчуттів, виконувати безліч варіантів ескізів, експериментувати та не шкодувати своїх зусиль, щоб вдосконалити свою роботу.

Працюючи над однією темою, використовуючи однаковий матеріал, художники неодмінно виконають різні композиції, бо кожен з них «бачить» ту чи іншу тему по-своєму. І навпаки, у композиції на задану тему різні майстри використають різні види елементів, відповідно кінцевий результат буде різнитися. Вплив на роботу можуть мати і фантазія, і уява, навіть відчуття гумору художника.

Щоб художник вибудував композицію твору, йому необхідно добре володіти правилами, прийомами і засобами композиції, а також знати та розуміти основні композиційні закони, які в історії розвитку образотворчого мистецтва діють вже тривалий час.

Правила, прийоми і засоби є лише композиційною технікою, але в основі своїй впливають із закономірностей природи. Вони розвиваються і збагачуються творчою діяльністю нових поколінь художників різних країн. На зміну «застарілим» закономірностям приходять інші, які наповнюються новими завданнями, що постають перед сучасним мистецтвом.

Тому вивчення основ композиції є важливим етапом у формуванні фахівця з образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва. Глибоке розуміння найважливіших засобів, правил, прийомів та законів композиції художниками - педагогами допоможе в майбутньому прививати дітям любов до тематичного малювання та художніх творів образотворчого мистецтва у початкових мистецьких закладах освіти.

Курс «Основи композиції» органічно пов'язаний зі спеціальними дисциплінами навчального плану: «Кресленням і перспективою», «Основами кольорознавства», «Рисунком», «Живописом» та «Історією образотворчого мистецтва». Знання, вміння та навички, отримані здобувачем освіти при вивченні спеціальних дисциплін, закріплюються в композиційних завданнях і знаходять творче застосування при виконанні навчальних композицій.

Вивчення основ композиції допоможе здобувачам освіти більш фахово користуватися засобами образотворчого мистецтва в самостійній роботі. Процес навчання з «Основ композиції» будується за принципом «від простого до складного».

Розділ, тема	Кількість годин			
	Денна форма			
	усього	у тому числі		
		бесіда	аудиторні заняття	Самостійна робота
1	2	3	4	5
Розділ 1 Прихована структура площини. Членування площини. Закони і правила композиції.				
Організація площини, закон рівноваги.	14	1	8	5
Симетрична та асиметрична рівновага.	12		7	5
Поняття ритму.	12		7	5
Розділ 2 Трансформація площини в рельєф				
Контраст. Види контрасту.	23	1	13	9
Розділ 3 Форма і зміст композиції				
Єдність на основі взаємодії та гармонії.	15	1	7	7
Розвиток художнього бачення з використанням рівноваги, контрасту та пластичного мотиву в рішенні задуму композиції.	39	2	24	13

РОЗДІЛ 1 ПРИХОВАНА СТРУКТУРА ПЛОЩИНИ. ЧЛЕНУВАННЯ ПЛОЩИНИ. ЗАКОНИ І ПРАВИЛА КОМПОЗИЦІЇ

1.1 Композиційна рівновага

Гармонійною вважається композиція, в якій закономірно пов'язані між собою та цілим частини (елементи), що організують цілісне зображення, в якому нічого не можна перемістити чи змінити, від якого нічого не можна відняти, до якого нічого не можна додати.

Найважливішими властивостями композиція є: композиційна рівновага, пропорційність, масштабність, єдність характеру форм, колористична і тональна єдність. Саме вони забезпечують гармонійну цілісність форми.

Важливою властивістю композиції є рівновага форми – такий її стан, при якому всі елементи збалансовані між собою.

В образотворчому та декоративно-прикладному мистецтві композиційна рівновага не відповідає простій рівності величин, або ж не є математичною рівністю. Вона залежить від розподілу мас композиції відносно її центру, а, отже, пов'язана з характером організації в просторі, із пропорціями, з розташуванням головної (якщо вона є) і другорядних осей, із пластикою форми, з кольорами та тональними відношеннями окремих частин. (Додаток 1)

Щоб елементи композиції були врівноважені на аркуші паперу, слід дотримуватися основних принципів їх розміщення на заданій площині. Оскільки в мистецтві, так як у просторі, все підпорядковане логіці, дисципліні й суворій економії зображувально-виразних засобів, то перед художником стоїть завдання докласти максимум художніх зусиль, щоб виконати конкретно поставлене завдання. Будь-яка робота повинна бути побудована лаконічно і максимально продуктивно в плані передачі ідеї та задуму автора. Композиція – це зв'язок різноманітних речей, які, завдяки вмілому їх поєднанню починають працювати максимально продуктивно і у цьому взаємозв'язку з'являється щось нове і загальне. Це говорить про принцип єдності і цілісності, якому повинен слідувати кожен художник. Для того щоб перевірити, чи працює цей закон на папері чи полотні, слід подумки вилучити будь-яку частину композиції з картини. Якщо в

результаті цієї дії сюжет не зазнає ніякої шкоди, можна з упевненістю сказати, що принцип цілісності, очевидно, порушений. Те ж саме можна сказати і про зміни місць частин композиції та про внесення в картину якихось нових елементів.

Щоб композиція була цілісною, важливо правильно підпорядкувати її елементи єдиному. Але, перш за все, потрібно звернути увагу на організацію композиційного центру, так як в основному підпорядкування відбувається між центром і іншими елементами.

При організації композиційного центру слід враховувати закони візуального сприйняття площини. Як правило, центр розташовується в активній, центральній її частині. Зміщення відносно геометричного центру часом надає твору великого внутрішнього напруження в розкритті художнього образу і теми. Завдання композиційної цілісності і єдності необхідно вирішувати і в різних видах композиції, таких як фронтальна, об'ємна і глибинно-просторова. Не має значення, якого виду композиція, проблема єдності і підпорядкування є завжди важливою, а отже, і організації композиційного центру. Центр в основному несе смислове навантаження, висловлює художній образ твору, впливаючи на глядача психологічно, викликає в нього потік асоціацій, розвиваючи уяву, змушує співпереживати. (Додаток 2)

Не слід розміщувати композиційний центр картини точно посередині (його переважно зміщують трохи в бік). Також не потрібно передавати композиційну рівновагу за допомогою геометричної симетричності елементів. Рівноваги в композиції можна досягнути не тільки величиною предметів, а й їхнім тоном та кольором.

Рівновагу, симетрію й асиметрію, як і решту елементів композиції, художник використовує для виявлення задуму картини. Рівновага композиції характеризується рівномірним розподілом образів на картинній площині, особливо ліворуч і праворуч, а також вгорі і внизу. Урівноважене розміщення образів у композиції відповідає зоровому сприйманню дійсності.

У навколишній дійсності предмети в зоровому полі розподілені рівномірно, оптичний центр міститься майже посередині. Орган зору людини сформований таким чином, щоб виділити головне з навколишнього середовища. Це головне, сприймається чітко, з деталями. Аналогічно і в картині недалеко від геометричного центра знаходять місце композиційному центру (головному в картинах) і розміщують навколо образи, дотримуючись рівноваги. Як правило, головне в картині виділяється кольором, тоном, виразністю форм. Другорядні образи зображуються узагальнено, менш чітко. Вони допомагають розкрити основний зміст картини.

Яскравим прикладом композиційної рівноваги є картина Федора Кричевського «Наречена». Композиційний центр картини – фігура нареченої, праворуч і ліворуч симетрично розміщені фігури дівчат. (Додаток 3)

Яким саме повинен бути центр композиції за формою, кольором, фактурою, вирішувати тільки художнику, творцю композиції. А для досягнення композиційної єдності є чимало засобів і прийомів.

1.2 Засоби композиції

Засобами композиції є крапка, лінія і пляма.

Крапка – це слід від дотику графічного матеріалу круглої форми, зменшений відносно плями в безліч разів. Крапка може бути самостійним елементом композиції і мати свої індивідуальні характеристики, як повноцінний елемент.

Самостійним елементом композиції крапка вважатиметься у випадку малого розміру. Інакше крапка може стати плямою і отримати інші характеристики. Про мінімальний і максимальний розмір крапки можна говорити тільки в порівнянні. В абстрактному світі можна оперувати лише співвідношенням величин. Тому слід співвідносити розміри крапки з розмірами площини, на якій вона знаходиться і з розмірами інших елементів, що знаходяться поряд з нею. Ці співвідношення здійснюються інтуїтивно. (Додаток 4)

Крапка може бути довільної форми, але форма мінімально впливає на її властивості. Якщо, наприклад, від форми лінії або плями їх характер дуже сильно змінюється, то крапка має такі сильні властивості і такий мінімальний розмір, що вона піддає їх лише невеличким корективам.

Крапка сприймається людським оком майже моментально. Тому можна сказати, що вона є найбільш лаконічною часовою одиницею композиції і максимально статичною формою.

Малюнки крапкою робляться шляхом нанесення великої кількості крапок однакового розміру. Сукупність цього композиційного засобу може давати різні світлові тони. Все залежить від щільності нанесення крапок та матеріалу, яким виконане зображення. Такі композиції є дуже трудомісткі, тому широко не використовуються, але завдяки виразності і неповторності утвореної фактури застосовується у графіці разом з іншими засобами графічної виразності. (Додаток 5)

Застосування цього засобу композиції можна прослідкувати в такому живописному стилі як пуантилізм, що розквіт в період між 1889 та 1910 роками та належить до постімпресіонізму. Дослівно пуантилізм перекладається, як крапковий, пунктирний стиль. Визначними представниками пуантилізму були такі художники, як Жорж Сера, Поль Сіньяк, Анрі Кросс, Тео ван Рейссельберге і певний час Каміль Піссарро. (Додаток 6)

Градацію тону за допомогою крапки в своїх графіках використовував відомий англійський художник Обрі Бердслі. (Додаток 7)

З крапки під натиском руки появляється лінія. Лінія є одним з основних засобів образотворчого мистецтва, тому її використовують у начерках, малюнках і в ескізах композицій. Вона може бути пряма вертикальна, горизонтальна, похила, крива, хвиляста, зигзагоподібна, ламана, товста, тонка і т. ін. На її характер також впливає матеріал, за допомогою якого вона виконана. Креслярська лінія, проведена рейсфедером, має однакову товщину, одноманітна, не вирішує просторових завдань і для художньої мети не складає цікавості. Контурна лінія, завершуючи форму предмета, створює ілюзію силуету

зображуваного предмета, хоча на площині проведені лише лінії. Цікавою є лінія, яка має різну товщину та характер. В такому випадку лінією можна передати враження об'єму предмета, якщо лінія будує форму в пропорціях і в перспективі, а також якщо товщина лінії змінюється щодо об'єму предмета, виявляючи пластичні властивості форми.

Штрих – це також лінія, при його вмілому використанні відкриваються багаті художньо-творчі та технічні можливості в композиції. За допомогою штрихування художник має змогу передавати світлотінь об'ємних предметів і глибину простору. Штрихуванням можна створювати тонові плями різної сили, а разом з лінією створювати високохудожні твори в різних видах образотворчого мистецтва. (Додаток 8)

Застосовуючи в композиціях лінії різного характеру, можна досягнути передачі спокою та руху, а також певного психологічного впливу. Наприклад, пряма горизонтальна лінія, сприймається спокійно, вона є найбільш статичним елементом в композиції. Вертикаль – це протилежність горизонталі. Людським оком сприймається знизу вверх і на відміну від горизонталі асоціюється з висотою. Рух вверх є сильніший, ніж рух по горизонталі, тому вертикаль є більш динамічною, ніж горизонталь.

Ще більш динамічною є діагональ. Діагональ відхиляється під кутом і від горизонталі, і від вертикалі. В залежності від кута діагоналі і від того, до горизонталі чи до вертикалі вона ближча, в ній посилюються якості першої або другої. Діагональ сприймається зліва вверх. (Додаток 9)

Криві і хвилясті лінії є більш динамічними, тому ці характеристики слід враховувати при створенні заданих композицій.

Пляма – це заповнена форма. Так само як лінія з'являється з крапки, пляма утворюється шляхом ущільнення ліній.

Плями розрізняються за формою: геометричні, аморфні та невизначеної форми, що заповнюють простір картини. Так як і лінії, вони бувають основними і другорядними. Основні утворюють композиційний центр мистецького твору, другорядні акомпанують і підкреслюють основні.

Форму у композиції можна трактувати у двох розуміннях. Передусім, це форма подачі образотворчого матеріалу, яка може бути реалістичною, стилізованою та модерністською (антиреалістичною). По-друге – це формат твору, який має важливе значення для виявлення задуму автора. Формат композиції може виступати і у формі кола, овалу, прямокутника, трикутника. І саме форма формату дозволяє художнику міцніше підкреслювати ідею композиції. Якщо у глядача не виникає бажання розсунути або зменшити межі формату, змінити його масштабність, така композиція вважається вдалою. (Додаток 10)

Тонову і кольорову плями художники використовують у начерках, замальовках і в роботі над створенням ескізів композиції. Тонова пляма допомагає вирішувати такі завдання композиції: виявлення об'єму форми, її освітлення, фактури; передача глибини простору і тонових контрастів, які закладають основу виразності. Кольорову пляму частіше використовують в оточенні відносно інших кольорів, враховуючи при цьому кольорові контрасти, які можуть будувати основу виразності композиції. Художники в начерках, замальовках, ескізах композиції використовують одноразово лінію, штрих, тонову, кольорову плями, щоб передати тонові і кольорові контрасти.

За допомогою форми плями художник може передати ті чи інші емоції, заставити глядача співпереживати, втілити певні художні образи. Тому важливо знати характеристики форми плями.

Основними формами плями є квадрат, коло, трикутник. Квадрат:

Основою квадрату є горизонталь і вертикаль, які пересікаються під кутом 90 градусів. Горизонталь і вертикаль мають протилежні характеристики руху, тому вони нейтралізують одна одну і врівноважують. Отже, квадрат – є найбільш статичною плямою.

Менш статичним є коло. Оскільки основою кола – є крива, на яку діють сили з центру і сили з боків, які стримують одна одну. Коло зберігає свою основну характеристику всіх плям (статичність), але в ньому статичність буде значно менша, ніж в квадраті.

Трикутник утворюють діагоналі, а тому він є динамічною формою.
Так само як плями аморфної форми.

Основні поняття: *композиційна рівновага, засоби композиції, крапка, лінія, пляма.*

Запитання для самоконтролю та завдання:

1. Як називається побудова художнього твору, яка обумовлена його змістом, призначенням і характером?
2. Від чого залежить композиційна рівновага в образотворчому та декоративно-прикладному мистецтві?
3. Коли композиція буде цілісною?
4. Як правильно організувати композиційний центр?
5. Чим характеризується композиційна рівновага?
6. Які є засоби композиції?
7. Назвати основні характеристики крапки.
8. Назвати основні характеристики лінії.
9. Назвати основні характеристики плями.

Практична робота: Врівноважити фігури заданої величини (коло, квадрат, трикутник) на прямокутному тлі. (Додаток 11)

Мета: Засвоєння студентами поняття «композиційна рівновага»; опанування знаннями про ознаки та засоби композиції; вироблення вмінь малювати зразки врівноважених композицій.

Вимоги до завдання: виконати ахроматичну композицію, врівноважити елементи композиції на площині, використовуючи засіб композиції - плями геометричної форми.

Матеріали та інструменти: папір (формат А4), олівці, пера, пензлі, гуаш, туш.

Список рекомендованих джерел:

1. Голубева О. Л. Основы композиции : Москва: Искусство, 2004. 120 с.

2. Джеймс Э., Райнкинг Эндрю У., Харт Роберт фон дер Остен. Композиция. Шестнадцать уроков для начинающих авторов : 3-е изд., пер. с англ.: Москва, 2009. 464 с.
3. Кириченко М. А., Кириченко І. М. Основи образотворчої грамоти : навч. посіб. Вид. 2-ге. Київ: Вища школа, 2002. 191 с.
4. Костенко Т. В. Основи композиції та тривимірного формоутворення : навч.-метод. посіб.: Харків: ХДАДМ, 2003. 256 с.
5. Михайленко В. Є., Яковлев М. І. Основи композиції : геометричні аспекти художнього формотворення : навч. посіб. для студентів вищих навч. закл.: Київ: Каравела, 2004. 304 с.
6. Паранюшкин Р. В. Композиция: Теория и практика изобразительного искусства : Учебное пособие, изобразительное искусство, 2-е изд. Ростов-на-Дону: Феникс, 2005. 79 с.
7. Хмельовський О., Костукевич С. Графіка й основи графічного мистецтва : навч. посіб. Кн. 1. Луцьк: Луцький держ. технічний ун-т, 2003. 160 с.
8. Яремків М. Композиція: творчі основи зображення : навч. посіб. Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. 112 с.

Інтернет-ресурси

9. Дизайн, композиция, гармония : веб-сайт. URL: <http://mikhailkevich.narod.ru/kyrs/kompozicia/ds1.html>
10. Композиція. Енциклопедія Сучасної України : веб-сайт. URL: <http://esu.com.ua/search/articles.php?id=4386>
11. Композиция. Справочник-словарь по изобразительному искусству : веб-сайт/ URL: <http://www.artap.ru/slovar/compositio.html>
12. Поняття і види композиції в образотворчому мистецтві : веб-сайт. URL: <http://www.pedahohikam.net/nervs-1079-1.html>
13. Основы композиции. Свойства композиции : веб-сайт. URL: <http://www.subscribe.ru/archive/comp.design.risuem/200810/20080726.html>

1.3 Типи та види композиції

Для чіткості сприйняття предмета, розрізняють такі типи композиції: закриту (замкнену) та відкриту.

Образ з замкненої композиції вписується в раму таким чином, щоб зображення не доходило до країв, ніби замикалося само на собі. Погляд глядача переходить від центру композиції до периферійного елемента, повертається через інші периферійні елементи до її центру. Або замкненою вважається така композиція, елементи зображення якої не можна продовжити за межами формату.

Відмінною рисою замкнутої композиції є наявність полів. У цьому випадку цілісність зображення проявляється в буквальному сенсі – тло композиційної плями має чіткі межі, всі композиційні елементи тісно пов'язані між собою, пластично компактні.

Композиція, елементи зображення якої можна продовжити поза межами картини, називають відкритою. Заповнення образотворчого простору у відкритій композиції може бути різним. Або це деталі рами, які легко уявити поза межами картини, або це великий відкритий простір, в який занурюється фокус композиції, що дає початок розвитку, руху другорядних елементів. У цьому випадку погляд глядача не зтягується до центру композиції – навпаки, вільно йде за межі картини, щоб домислити своє бачення зображуваного.

Відкрита композиція складніша за закриту, але її сприйняття завжди йде від центру. Нерідко і сам центр композиції відсутній, вірніше, композиція складається з безлічі рівноправних міні-центрів, що заповнюють поле зображення.

Відповідно до поставлених завдань розрізняють такі види композицій: фронтальну, об'ємно-просторову, глибинно-просторову.

Фронтальна

До фронтальних відносяться всі «площинні» композиції, а також композиції, які мають рельєф (об'ємно-фронтальні). Композиції на «площині» можуть бути представлені творами, виконаними в різних техніках і матеріалах.

До них відносяться твори живопису і графіки, виконані в традиційних техніках, і твори, що з'явилися тільки на певному рівні розвитку науки і техніки, це – комп'ютерна графіка, голографія та інші. (Додаток 12) Фронтальна композиція широко використовується в роботах декоративно-прикладного характеру, де фактура матеріалу часто надає композиції рельєфності (ткацтво – гобелен, скло – вітраж і т. ін.). Композиції, що «виступають з площини», тобто мають рельєф, також належать до фронтальних. Вони сприймаються глядачем фронтально і не потребують бокового огляду. Рельєф творів дозволяє виявити їх форму і композиційну побудову за рахунок світла і тіні. Таким композиціям властива гра фактури, наприклад, композиції, виконані в техніці різьби по дереву чи камені.

Фронтальні композиції частіше, ніж інші, створюються авторами як самостійні твори. Таке вирішення твору дає можливість виключити вплив середовища – з'являється можливість не замислюватися про масштаб, стилістику, побудову простору, в якому він (твір) буде існувати. Самостійність твору підкреслюється рамою, лінією, бордюром та іншими композиційними засобами, які вирішують проблему виокремлення твору з простору, замикають композицію. Вона розвивається тільки всередині. І в той же час фронтальна композиція «в рамі» може стати елементом глибинно-просторової композиції у вирішенні як інтер'єру, так і екстер'єру. Своєю формою, пластикою, кольором, фактурою, побудовою вона може не тільки органічно увійти в композиційну структуру, але розвинути її і навіть стати композиційним центром.

Об'ємна

До об'ємної композиції можна віднести твори мистецтва, що мають три виміри (довжину, ширину і висоту), тобто параметри, які характеризують об'єм взагалі. Об'ємна композиція розрахована для сприйняття з одного, двох чи трьох сторін. Виразність об'ємної композиції залежить від кута зору: при низькому розташуванні лінії горизонту складається враження монументальності.

До цього виду композиції відносять скульптуру, дрібну пластику, малі архітектурні форми, роботи декоративно-прикладного характеру – посуд, меблі, одяг та інші твори дизайну. Отже, підсумовуючи сказане, можна зробити

висновок про те, яке широке застосування може мати об'ємна композиція у нашому житті. (Додаток 13)

Протягом століть існування об'ємної композиції змінювались художні і пластичні принципи. Віддаючи перевагу тим чи іншим стилям, велися пошуки нових матеріалів і способів їх виготовлення, але закони гармонії і краси залишалися незмінними. Засоби гармонії, за допомогою яких художники досягали найкращих результатів, і понині залишилися тими ж.

Глибинно-просторова

Глибинно-просторовою є композиція, що створює зв'язок предметів з реальним простором, де вони розміщені (інтер'єри, паркові площі, глибокі вітрини і т. ін.). Може розглядатися з різних сторін, елементи міститися у різних площинах. Велику роль у композиції цього виду грає простір, інтервали між елементами. Глибинно-просторова композиція є вершиною творчих можливостей для художника. Вона впливає на глядача не тільки поєднанням площин, об'ємів, а й інтервалами між ними. Вплив простору незаперечно сильніший, ніж площини або об'єму. Йдеться не про значущість або художню цінність, а саме про ступінь можливого впливу, у просторі вона більша, оскільки глядач є його частиною. Вплив гармонійного простору, побудованого за законами гармонії, сприятливо впливає на особистість. Глибинно-просторова композиція, використовуючи вплив простору, може змусити підкоритися йому. Ця її особливість постійно використовувалася протягом всієї історії людства. Так організовувалися гладіаторські бої, виходи царських осіб, інквізиторські дійства і т. ін. Все це робили обмірковано, komponуючи в просторі певні елементи (місця глядачів, помости, балдахіни, прапори, і т. ін.). Враховувався також кількісний вплив кольору і фактури. Наприклад, золото парчі, червоний колір оксамиту, чорний колір сутани, блиск озброєння. Активно використовувалися світлові й звукові ефекти. Гарячі багаття й смолоскипи, барабани, сигнали труби та інші ефекти – все загалом створювало атмосферу, що психологічно впливала на глядача. Ця особливість глибинно-просторової композиції використовується і

сьогодні, коли створюються світлові та музичні шоу, спортивно-театралізовані вистави і т. ін. (Додаток 14)

Основні поняття: *закрита композиція, відкрита композиція, фронтальна композиція, об'ємна композиція, глибинно-просторова композиція.*

Запитання для самоконтролю та завдання:

1. Які є типи композиції?
2. Композиція якого типу не фіксує погляд глядача в центрі картини, а дає йому можливість в уяві домалювати деталі, що виходять за межі формату?
 - а) закрита;
 - б) відкрита;
 - в) статична
3. Які є види композиції?
4. Характерною ознакою фронтальної композиції є:
 - а) площинне зображення;
 - б) об'ємне зображення;
 - в) схематичне зображення
5. Характерною ознакою об'ємної композиції є:
 - а) двохвимірність;
 - б) площинність;
 - в) трьохвимірність.
5. Для якого виду композиції характерною особливістю є наявність декількох композицій, що розташовані в просторі з визначеним інтервалом?
 - а) для фронтальної композиції;
 - б) для об'ємної композиції;
 - в) для глибинно-просторової композиції.

Практична робота: Намалювати зразки типів композиції: закрита – відкрита. (Додаток 15)

Мета: Засвоєння студентами основних понять про типи фронтальних композицій, вироблення вмінь малювати зразки різних типів площинних композицій, використовуючи засоби композиції – лінію, пляму, крапку.

Вимоги до завдання: виконати ахроматичні композиції за допомогою лінії, плями, врівноважити елементи композиції на площині.

Матеріали та інструменти: папір (формат А4), олівці, пера, пензлі, туш, гуаш.

Список рекомендованих джерел:

1. Голубева О. Л. Основы композиции : Москва: Искусство, 2004. 120 с.
2. Кириченко М. А., Кириченко І. М. Основы образотворчої грамоти : навч. посіб. Вид. 2-ге. Київ: Вища школа, 2002. 191 с.
3. Костенко Т. В. Основы композиції та тривимірного формоутворення : навч. - метод. посіб.: Харків: ХДАДМ, 2003. 256 с.
4. Михайленко В. Є., Яковлев М. І. Основы композиції : геометричні аспекти художнього формотворення : навч. посіб. для студентів вищих навч. закл.: Київ: Каравела, 2004. 304 с.
5. Паранюшкин Р. В. Композиция: Теория и практика изобразительного искусства : Учебное пособие, изобразительное искусство, 2-е изд. Ростов-на-Дону: Феникс, 2005. 79 с.
6. Хмельовський О., Костукевич С. Графіка й основи графічного мистецтва : навч. посіб. Кн. 1. Луцьк: Луцький держ. технічний ун-т, 2003. 160 с.
7. Яремків М. Композиція: творчі основи зображення : навч. посіб. Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. 112 с.

Інтернет-ресурси

8. Дизайн, композиция, гармония : веб-сайт. URL: <http://mikhailkevich.narod.ru/kyrs/kompozicia/ds1.html>
9. Композиция. Справочник-словарь по изобразительному искусству : веб-сайт/ URL: http://www.artap.ru/slovar_compositio.html
10. Основы композиции. Свойства композиции. – Режим доступа: subscribe.ru/archive/comp.design.risuem/200810/20080726.html/

1.4 Основні закони, правила і прийоми композиції

Композиція – головний, організуючий компонент художньої форми, що надає твору єдність і цілісність, підпорядковуючий його елементи один одному і цілому. Закони композиції, що складаються в процесі художньої практики, естетичного пізнання дійсності, і є в тій чи іншій мірі відбиттям і узагальненням об'єктивних закономірностей і взаємозв'язків, явищ реального світу. Ці закономірності і взаємозв'язки виступають в художньо перетвореному вигляді, до того ступінь і характер їх перетворення і узагальнення пов'язані з видом мистецтва, ідеєю й матеріалом твору. В пластичних мистецтвах композиція об'єднує часткові моменти побудови художньої форми (реальне або ілюзійне формування простору і об'єму, симетрія й асиметрія, масштаб, ритм і пропорції, нюанс і контраст, перспектива, групування, кольорове рішення і т. ін.). Композиція організовує як внутрішній простір твору, так і його співвідношення з навколишнім середовищем і глядачем.

Якщо говорити про роль композиції в образотворчому мистецтві, то слід виділити основні, загальні закони композиції. Їх не треба плутати з правилами й прийомами, що також мають важливе значення в розробці пластичного мотиву, образотворчого «зерна» сюжету. Правила і прийоми, за словами Е. А. Кібрика, є лише композиційною технікою. Ця техніка розвивається, збагачуючи творчою практикою нових поколінь художників. Художні школи різних країн і епох створювали свої прийоми, що відповідають задачам мистецтва свого часу. Одні прийоми композиції втрачали своє значення разом зі зникненням ідейних концепцій, що їх породили. На зміну віджилим прийомам приходили інші, котрі породжувалися новими задачами, що ставали перед мистецтвом. Багато правил і прийомів діють з успіхом у творчості художників багатьох поколінь й дотепер.

Загальних законів композиції необхідно дотримуватися при створенні добутку будь-якого жанру. Застосування того чи іншого правила прийому залежить від жанру, виду мистецтва і, звичайно, від уміння автора професійно розпоряджатися образотворчими засобами.

Основні закономірності композиції такі:

1. Закон цілісності (твір мистецтва повинен сприйматись як єдине ціле, а не як сума окремих частин).
2. Закон типізації (передачі характерів, обставин, типових для даного часу).
3. Закон контрастів (засіб виразності - передача контрастів кольору, форми, руху, контрастів психологічного стану, настроїв).
4. Закон підпорядкованості (підпорядкування всіх деталей твору головній ідеї, задуму автора).
5. Закон новизни (пошуки новизни повинні бути пов'язаними з ідейним задумом художника, його прогресивним світоглядом).
6. Закон життєвості (діє у творах образотворчого мистецтва, в яких зображуються типові характери і обставини, а також передається рух у часі).

Основними правилами композиційного центру є рівновага, симетрія й асиметрія, паралельність у композиції, розміщення головного на другому плані, портретне зображення голови і постаті. З прийомів композиції на заняттях образотворчого мистецтва розглядають передачу враження монументальності та простору, використання горизонтальних і вертикальних напрямів. Засобами композиції є лінії, штриховка (штрих), тонові й кольорові плями, світлотінь, лінійна і повітряна перспективи.

До основних елементів композиції належать: сюжетно-композиційний центр, рівновага, симетрія, асиметрія, контрасти і зіставлення, ритм, формат картини, розмір зображення, точка зору, освітлення та колір.

В художній картині існує сюжетно-композиційний центр, якому підпорядковані всі елементи твору.

Асиметрію використовують для передачі тривоги, руху, стрімкості. Як приклад картина Миколи Самокиша «Бій Максима Кривоноса з Ієремією Вишневецьким». В картині яскраво передано динамічний стан батальної події.

Контрасти і зіставлення композиції посилюють її виразність. Будуючи композицію на зіставленні великого і малого, старого і молодого, сильного і слабкого, вродливого і невродливого, багатого і бідного художники домагалися гостроти передачі характерів образів у художніх творах. Так у творі українського

майстра пензля Федора Кричевського «Три віки» автором використано прийом співставлення для передачі змісту твору. Три характери, три покоління, три жіночі образи показані у цьому творі. Дівочі веселощі, материні клопоти, бабусині хвороби. Але разом з тим митець підкреслив духовну єдність трьох поколінь.

Лінія горизонту є важливим елементом побудови композиції. Низький горизонт створює у композиції відчуття монументальності фігур, як у картині Віктора Васнецова «Три богатирі». Композиція з горизонтом на рівні очей передає спокійне враження. Високий горизонт у композиції дає змогу художнику передавати безмежну далечінь земних просторів.

Досягнення єдності і цілісності.

Для того щоб всі принципи композиції були дотримані, необхідно використовувати такі прийоми:

- Доречне накладення об'єктів, дозволяє підкреслити плани. Крім того, такий прийом дає відчуття глибини простору і надає зображенню об'єм.

- Дотримання єдності форми і характеру передбачає роботи в одній манері і стилі. Лінії та пластику елементів повинні поєднуватися один з одним. Кольору необхідно підбирати в одній тональності і повторювати їх по мірі необхідності. Те ж стосується текстури.

- У композиції повинна бути узагальнююча форма, при цьому зображувально-виразне рішення картини також повинно бути одноманітним. Крім того, щоб добитися цілісності і композиційної рівноваги, необхідно дотримуватися чіткої послідовності дій на всіх етапах створення роботи. Для початку слід ретельно обміркувати план твору. Розробивши всі структурні елементи композиції, потрібно визначити співвідношення ступеня її головних частин. Щоб це стало можливим, поєднують пластичні маси зображення, в силуети яких потім можуть увійти деталі.

1.5 Симетрія, асиметрія

Композиційні прийоми – симетрія, асиметрія, ритм, художники запозичили з світу природи, а вже потім, аналізуючи, трансформували у мистецтво, звісно, в особливому, специфічному вигляді.

У природі найбільш характерними є цілісність, симетрія і ритм. Цілісність проявляється в будові, конструкції предмета, симетрія – в рівновазі, схожості лівої і правої частин об'єкта, ритм – в повторюваності одного або декількох елементів через певний проміжок. Для симетрії характерний відносний спокій, рівновага частин, ритму властива більша або менша ступінь руху. Симетричні в основі своїй квіти, які складаються з пелюсток, тичинок і листків, розміщених частіше в ритмічному порядку на стеблі або гілці.

У процесі довготривалої творчої діяльності людини були вибрані закономірності, пов'язані з симетричною або асиметричною будовою предметів, виробів мистецтва і архітектури. За допомогою симетрії і асиметрії в мистецтві досягається художня рівновага статичних і динамічних композицій.

У загальному формулюванні симетричною називається фігура, яка складається з геометрично і фізично рівних частин, належним чином розташованих відносно одна одної. Під геометричною рівністю розуміють сумісну (конгруентність) або дзеркальну рівність. Математично точна симетрія рідко трапляється і в природі, і в творах мистецтва. Якщо відхилення від ідеальної симетрії невеликі, то така композиційна структура називається дисиметрією. Порушення симетрії може застосовуватися з метою посилення виразності форми та її гострішого емоційного впливу на людину.

В образотворчому мистецтві симетрія – це композиційна побудова форми, в основі якої лежить однакове розташування її елементів відносно площини, осі або центра.

Існує три головних види симетрії: дзеркальна, осьова, гвинтова.

Дзеркальна симетрія ґрунтується на рівності двох частин фігури, розташованих одна відносно другої, як предмет і його відображення в дзеркалі.

Площина, що ділить таку фігуру навпіл, називається площиною симетрії. (Додаток 16)

Осьова симетрія зумовлена рівністю геометричних фігур в осьових перерізах і досягається обертанням фігури відносно осі симетрії. (Додаток 17)
Якщо фігура симетрична щодо повороту на будь-який кут, її називають аксіально-симетричною. Прикладом аксіально-симетричної фігури є коло, а тривимірному просторі циліндр обертання.

Гвинтова симетрія досягається в результаті обертального руху лінії або площини навколо рухомої осі з постійною кутовою швидкістю і одночасно поступального руху вздовж осі. (Додаток 18)

Прийоми симетричної композиції широко застосовуються в архітектурі, прикладному мистецтві та дизайні.

Окрім симетричної побудови в мистецтві використовують асиметричну композиційну побудову.

Асиметрія – це порушення симетрії, тобто елементи форми не врівноважені щодо центра. (Додаток 19)

Асиметричність – прийом, який дозволяє органічніше пов'язувати окремі елементи між собою, ув'язуючи їх в цілісні гармонійно-функціональні системи. Асиметрія надає формі різного ступеню динаміки, яка може бути зовнішньою або внутрішньою. В асиметричній композиції важливим є розташування акцентів у формі, візуальна урівноваженість усіх її частин. У симетричних композиціях частіше за все чітко вирізняється центр. В асиметричній децентралізованій композиції іноді рівновага свідомо послаблюється.

Композиційна рівновага по-різному проявляється в симетричних й асиметричних формах. Симетрію нерідко трактують як синонім рівноваги, вважаючи, що симетрична форма завжди композиційно врівноважена. Це не правильно – симетрія ще не гарантує композиційної врівноваженості. У результаті диспропорції частин і цілого, їхньої явної не масштабності навіть симетрична форма стає зорво не врівноваженою. Причиною порушення рівноваги може стати порушення тектонічної основи форми, якщо важкий і

зорово громіздкий верх і дрібний та не виразний низ. Однак, безсумнівно, симетрична організація форми буде виглядати більш врівноваженою по відношенню до композиційної рівноваги асиметричної композиції, тобто вже наявність осі симетрії створює передумови композиційної рівноваги.

1.6 Статика, динаміка

Крім симетрії і асиметрії існує також статична і динамічна композиція. Будь-яка фігура, що має центр або вісь симетрії, завжди статична відносно них. Куля, куб або паралелепіпед статичні у всіх напрямках. Конус статичний відносно осі симетрії, а вздовж неї він динамічний, оскільки по ній відбувається зміна форми.

Статична композиція створює зорове сприйняття спокою, врівноваженості форми. Статичні предмети мають явний центр, вісь, навколо яких і організовується їх форма. Більшість предметів побуту має статичну форму. (Додаток 20)

Якщо у творі вісь композиції нахилена під кутом, це динамічна структура. І, навпаки, якщо вісь вертикальна чи горизонтальна, така структура є статичною.

Для композиції характерні два стани: відносного спокою та динаміки (руху). Статика і динаміка є першоосновою всіх закономірностей образотворчого мистецтва. Можливість їх співіснування є головною умовою виділення протиріччя у мистецтві.

Статичними композиції вважаються, коли є відчуття спокою, сталості. В їх побудові беруть участь статичні форми, такі, як квадрат, коло, горизонтальний прямокутник. Композиції, побудовані з таких форм мають стабільний монументальний характер.

Основні правила побудови статичних композицій:

- врівноважене розміщення елементів;
- горизонтальне членування;
- масивне зближення елементів;
- з масивним головним елементом;
- симетрична структура;

- з виділеним центром;
- з рівномірним зміщенням елементів.

Всі динамічні композиції будуються на основі протиставлення масштабів, мотивів, відстаней між елементами та на основі динамічних форм – трикутників, прямокутників, аморфних плям. (Додаток 21)

Основні правила побудови динамічних композицій:

- розміщення елементів під нахилом;
- діагональне членування;
- видовженість елементів;
- викривленого вигляду;
- асиметрична структура;
- зі зміщеним центром;
- з довільним зміщенням елементів.

Статичність в композиції – це вираження спокою, стійкості. В поняття «спокій» людина вкладає щось важке, великого розміру та нерухоме. Зовсім протилежне розуміння динаміки. Виконуючи динамічну побудову композиції, можна більш яскраво передати настрій, емоції, характер форми та кольору. Всі ці особливості слід знати, щоб грамотно їх застосовувати при передачі заданих композицій.

Основні поняття: симетрична композиція, асиметрична композиція, статична композиція, динамічна композиція.

Запитання для самоконтролю та завдання:

1. Головна ознака симетричної композиції, це:

- а) рівновага;
- б) динаміка;
- в) об'єм

2. У композиції якого типу є присутнім відчуття руху?

- а) у симетричній композиції;
- б) у статичній композиції;
- в) у динамічній композиції

3. Яка композиція не містить осі або точки симетрії?

- а) симетрична;
- б) асиметрична;
- а) графічна

4. Статичною композиція вважається, коли є:

- а) відчуття напруги;
- б) відчуття спокою, сталості;
- в) відчуття прискорення

5. Динамічні композиції будуються на основі:

- а) поєднання подібних елементів;
- б) поєднанні статичних форм;
- в) протиставлення масштабів, форм, інтервалів

Практична діяльність. Створення композиції натюрморту за принципом симетричної та асиметричної рівноваги з випадково поставлених предметів (4 год.) (Додаток 22)

Мета: Засвоєння студентами понять «симетрія», «асиметрія»; опанування знаннями про прийоми композиції; вироблення вмінь малювати зразки симетричних та асиметричних композицій.

Вимоги до завдання: виконати ахроматичну композицію, врівноваживши предметні форми композиції на площині за принципом симетрії, асиметрії;

Матеріали та інструменти: папір (формат А4), олівці, пензлики, пера, туш, гуаш.

Практична діяльність. За допомогою 3-5 плям геометричної форми створити статичну і динамічну композиції. (3 год.).

Мета: Засвоєння студентами понять «статика», «динаміка»; опанування знаннями про прийоми композиції; вироблення вмінь малювати зразки статичних та динамічних композицій.

Вимоги до завдання: виконати ахроматичну композицію, врівноваживши геометричні форми композиції на площині за принципом статичної та динамічної.

Матеріали та інструменти: папір (формат А4), олівці, пензлики, гуаш, пера, туш.

Список рекомендованих джерел:

1. Волков Н. Н. Композиция в живописи : Москва: Искусство, 1977. 143 с.
2. Голубева О. Л. Основы композиции : Москва: Искусство, 2004. 120 с.
3. Кириченко М. А., Кириченко І. М. Основи образотворчої грамоти : навч. посіб. Вид. 2-ге. Київ: Вища школа, 2002. 191 с.
4. Михайленко В. Є., Яковлев М. І. Основи композиції : геометричні аспекти художнього формотворення : навч. посіб. для студентів вищих навч. закл.: Київ: Каравела, 2004. 304 с.
5. Платонова Н. И. Искусство. Энциклопедия : Москва: РОСМЭН, 2002. 144с.
6. Шорохов Е. В. Композиция : Москва: Просвещение, 1986. 286 с.
7. Яремків М. Композиція: творчі основи зображення : навч. посіб. Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. 112 с.

Інтернет-ресурси

8. Дизайн, композиция, гармония : веб-сайт. URL: <http://mikhailkevich.narod.ru/kyrs/kompozicia/ds1.html>
9. Поняття і види композиції в образотворчому мистецтві : веб-сайт. URL: <http://www.pedahohikam.net/nervs-1079-1.html>
10. Основы композиции. Свойства композиции : веб-сайт. URL: <http://www.subscribe.ru/archive/comp.design.risuem/200810/20080726.html>
11. Симетрія та живопис : веб-сайт. URL: https://studwood.ru/1567972/kulturologiya/simetriya_zhivopis

1.7 Поняття ритму

Більшість явищ природи певним чином пов'язана з ритмом – обертання планет, чергування дня і ночі, циклічність пір року, зростання рослин, серцебиття, дихання у живих істот. У живописі, графіці, скульптурі, декоративному мистецтві ритм – це один із найважливіших виразних засобів композиції, який бере участь не тільки в побудові зображення, але й часто додає змісту певної емоційності.

Ритм може бути заданий лініями, плямами, грою світла і тіні, теплими і холодними кольорами. Добре виражений ритм у картині Івана Івановича Шишкіна «Бурелом». Завдяки тонко знайденим ритмам вертикальних, похилих та горизонтальних ліній – прямих та вигнутих; світлих та темних плям, великих та малих об'ємів художник досяг цілісності композиції. (Додаток 23)

З грецької мови слово «ритм» означає «плин».

Ритмом називають закономірне чергування співрозмірних та будь-яких інших елементів в часі чи просторі.

Послідовна закономірна зміна, зростання чи зменшення елементів та інтервалів, характеризує ритмічний порядок.

Завдяки ритмічній організації елементів на картинній площині композиція стає динамічною і породжує рух зі складнішою характеристикою. Динаміка ритму обумовлюється закономірним чергуванням однорідних елементів і простору. У мистецтві ритм розуміється як синтез кількості та якості у виразі художньої форми.

Ритм у композиції пов'язаний зі змістом картини. За ритмом руху, поведінкою людей можна визначити суть зображеної в картині події. Так в картині Аркадія Рилова «У голубому просторі» передано ритмічний рух польоту птахів у просторі небес. На картині все рухається, знаходячи певний темп і ритм (хмари плывуть разом із лебедями, що летять у синю далечінь; корабель під вітрилами, що надимає вітер, зникає вдалині). Здається, що і сніговий берег пливе кудись услід за всіма: туди, де яскраве сонце, невідома далечінь. Художник дивним чином створив безкінечний рух, сповнений життя та світла. (Додаток 24)

Ритм у різних видах мистецтва сприймається по-різному. У хореографії ритм – це закономірне чергування рухів та пауз. У музиці – це чергування звуків. У образотворчому мистецтві – закономірне чергування елементів та інтервалів між ними.

Для спостерігача, що сприймає твір мистецтва, існують два типи ритму: активно-динамічний і пасивно-динамічний. До першого відносяться звукові

(музичні), танцювальні, світлові і інші ритми, тобто ритми, які з'являються і зникають в певних часових рамках. До другого (пасивного) типу відносяться ритми в архітектурі, живописі, скульптурі, графіці, де пластичні форми знаходяться постійно і відчуття ритму виникає з співвідношення реальних та існуючих елементів. Вплив на спостерігача активно-динамічного ритму багато в чому залежить від тривалості його сприйняття. У пасивно-динамічному ритмі головним стає характер кожного елемента, його просторове положення, виразність композиційних елементів.

Різний ступінь динаміки форми – швидка, плавна, уповільнена – у мистецтві створюється за допомогою різного характеру побудови ритму (активний, пасивний, не дуже активний).

Найпростіший прояв ритму на основі якого будується повторюваність елементів, є рівномірне чергування елементів і інтервалів. Такий ритм називають простим метричним рядом (порядком). Прикладом метричного порядку можуть служити: повторення рівних форм через рівні інтервали, повторення рівних форм без інтервалів та радіальний ритм (ритм з центром рівних радіусів).

Метричний порядок у композиції слід використовувати дозовано, тому що часте повторення однакових елементів призводить до монотонності та одноманітності.

Отже, ритм буває простим, коли змінюється якась одна закономірність (форма, колір, фактура або відстань між елементами), і складним, коли зміни відбуваються відразу за декількома параметрами. Наприклад, змінюється конфігурація форми і відбувається насичення за кольором, або змінюється відстань між елементами і одночасно зменшується форма, яка також змінює свою фактурну характеристику. Ритм не лише збагачує композицію, але й допомагає її організувати. Без ритму важко обійтися як в площинній композиції, так і в об'ємно-просторовій. Ритм може бути виражений за допомогою всіх образотворчих засобів: існують ритми форм (крапки, лінії, плями та їх поєднання), ритми кольору (ахроматичні та хроматичні), ритми, виражені фактурою. В одній композиції може виявитися велика кількість композиційних

елементів, побудованих на ритмі, що розвиваються відносно один одного паралельно, перетинаючись або навіть рухаючись в протилежному напрямку. Знання закономірностей ритмічної побудови багато в чому вирішує проблеми створення композицій будь-якого виду, їх єдності і підпорядкування, рівноваги як цілого твору, так і його частин.

Ритмічний порядок може бути таким:

- 1) Чергування рівних елементів через нерівні інтервали між ними.
- 2) Елементи зростають чи зменшуються, а інтервали між ними залишаються сталими.
- 3) Зростають чи зменшуються і елементи, і інтервали між ними.
- 4) Елементи і інтервали зростають чи зменшуються при радіальному їх розташуванні.

1.8 Орнамент

Найчастіше ритм застосовується в орнаментальних композиціях.

Орнамент (лат. *ornamentum* – прикраса) – візерунок, побудований на ритмічному повторенні геометричних елементів або рослинних чи тваринних мотивів і призначений для прикрашання різноманітних предметів (предметів вжитку, зброї, меблів, одягу і т. ін.), архітектурних споруд.

Його головним формуючим елементом є мотив – частина орнаменту.

За мотивами орнаменти поділяють на три групи: геометричні, рослинні, тваринні. Відповідно до назви, головним мотивом геометричного орнаменту будуть геометричні фігури. В основі рослинного орнаменту лежать спрощені форми з природи – квіти, листя, гілки, паростки, плоди. (Додаток 25)

У тваринних орнаментах зображуються тварини, птахи, комахи, риби і т. ін.

За композицією орнаменти поділяють на кілька видів: у стрічці (фризи), у квадраті, у прямокутнику, у трикутнику, у колі (розети).

Відповідно до створення орнаментів, їх поділяють на три типи:

- лінійні;
- сітчасті;

- замкнені.

Лінійні орнаменти – це орнаменти в стрічці з лінійним вертикальним чи горизонтальним чергуванням мотиву.

Сітчастий або рапортний орнамент – такий, у якому мотив повторюється і по вертикалі, і по горизонталі. Він є нескінченним в усіх напрямках. Рапорт – елемент орнаменту, його головний мотив. У композиціях зазвичай використовують прямокутний рапорт.

Замкненим вважається орнамент, що закомпоновується в прямокутнику, квадраті чи колі (розеті). Мотив у ньому або не має повтору, або повторюється з поворотом на площині.

Одним з проявів ритму є симетрія, яка, як правило, часто присутня в орнаментальних композиціях.

Головною характеристикою орнаменту є ритмічна повторюваність мотивів й елементів цих мотивів, їхні нахили та повороти.

Ритм організує певний рух в орнаменті: переходи від малого до більшого, від простого до складного, від світлого до темного чи повтори тих самих форм через рівні чи різні проміжки.

1.9 Пропорції, масштаб

Один з найважливіших засобів гармонізації в композиції є пропорції. Під пропорцією розуміється відношення частин цілого між собою і цим цілим.

Вибір та використання такого засобу гармонізації, як пропорції, дозволяє художнику створювати роботу, що максимально відповідає законам гармонії і естетичним потребам людини. Застосування певних пропорційних відношень може допомогти автору більш виразно розкрити художній образ. Щоб створювати гармонійні, тобто цілісні твори, художник повинен вивчати та застосовувати закони природи.

Необхідно сказати, що проблема пропорцій – одна з найскладніших художніх проблем, що вимагає великого осмислення.

«Людина є мірою всіх речей» – така фраза викарбувана на мармурі Дельфійського храму. Ці слова чітко формулюють головну ідею масштабу. Все, що створює людина, вона це робить для себе і по відношенню до себе.

Художник виконує твір в масштабі, відповідно до глядача. Тут автор повинен знайти розмір твору і його деталі, колористичні і фактурні рішення. Стосується це і архітектури, і дизайну та всіх видів образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва. Неправильно знайдений масштаб може виявитися занадто «важким» для сприйняття людини, що руйнує цілісність, пропорційність, художню значущість твору. І навпаки, «дрібність» теж може спричинити знищення художнього образу, до якого так прагне художник. Тому так важливо вміло застосувати такий засіб гармонізації композиції, як масштаб, і визначити його ключову роль в будь-якому творі, чи то виріб декоративно-прикладного мистецтва, чи то живопис, графіка, дизайн і т. ін.

Масштаб визначається правильним застосуванням систем пропорцій. Розділяючи форму на окремі деталі, можна тим самим досягти потрібного масштабу. Форма буде сприйматися більш або менш значущою. Необхідної виразності образу у вигляді масштабу можна досягти, працюючи не тільки з формою, а й грамотно застосовуючи інші образотворчі засоби, такі як колір і фактура. Масштабність твору не визначається абсолютною величиною. Невеликий за розміром твір може мати великий масштаб, висловлювати монументальні образи. І навпаки, значний за величиною твір сприймається часом як камерний. Володіючи таким інструментом, як масштаб, художник здатний створювати різні художні образи незалежно від розміру твору.

Основні поняття: *ритм, орнамент, рапорт, мотив, масштаб, пропорції.*

Запитання для самоконтролю та завдання:

1. Ритм, як прийом композиції, це:

а) закономірне чергування співрозмірних та будь-яких інших елементів в часі чи просторі;

- б) підпорядкування другорядних елементів головному;
- в) незначна відмінність між елементами композиції у формі, розмірі, тощо;
- г) різка відмінність між елементами композиції у формі, розмірі, тощо

2. Візерунок, побудований на ритмічному повторенні геометричних елементів або рослинних чи тваринних мотивів і призначений для прикрашання різноманітних предметів, архітектурних споруд, це:

- а) контраст;
- б) нюанс;
- в) масштаб;
- г) орнамент

3. Ритм буває:

- а) геометричним, рослинним, тваринним;
- б) простим, складним;
- в) центральним

4. Відношення частин цілого між собою і цим цілим, це:

- а) ритм;
- б) масштаб;
- в) пропорції

- **Практична діяльність.** Виконання трьох ритмічних стрічок на передачу різних видів ритму (2 год.). (Додаток 26)

Мета: Засвоєння студентами понять про ритм, пропорції та масштаб у композиції; розвиток вмінь застосовувати дані прийоми у композиції.

Вимоги до завдання: виконати три стрічкові композиції на основі поєднання ахроматичних кольорів з додаванням одного хроматичного.

Матеріали та інструменти: папір (формат А4), гуаш, туш, пера, пензлики.

- **Практична діяльність.** Виконання композиції з геометричних форм на організацію ритмічного строю (рапорт) (1 год.). (Додаток 27)

Мета: Засвоєння студентами понять про ритм у композиції; розвиток вмінь застосовувати дані прийоми у композиції.

Вимоги до завдання: виконати рапортну композицію на основі поєднання ахроматичних кольорів з додаванням одного хроматичного.

Матеріали та інструменти: папір (формат А4), гуаш, туш, пера, пензлики.

- **Практична діяльність.** Ритмічна побудова композиційного ескізу на тему «Місто», «Вуличний рух» на знаходження груп та інтервалів (2 год.). (Додаток 28)

Мета: Засвоєння студентами понять про ритм у композиції; розвиток вмінь застосовувати дані прийоми у композиції.

Вимоги до завдання: виконати ескізи на задану тему з використанням ахроматичних і хроматичних кольорів.

Матеріали та інструменти: папір (формат А4), гуаш, туш, пера, пензлики.

Список рекомендованих джерел:

1. Волков Н. Н. Композиция в живописи : Москва: Искусство, 1977. 143 с.
2. Голубева О. Л. Основы композиции : Москва: Искусство, 2004. 120 с.
3. Кириченко М. А., Кириченко І. М. Основы образотворчої грамоти : навч. посіб. Вид. 2-ге. Київ: Вища школа, 2002. 191 с.
4. Костенко Т. В. Основы композиції та тривимірного формоутворення : навч.-метод. посіб.: Харків: ХДАДМ, 2003. 256 с.
5. Манько В. Українська народна писанка : Львів: Свічадо, 2008. 81 с.
6. Михайленко В. Є., Яковлев М. І. Основы композиції : геометричні аспекти художнього формотворення : навч. посіб. для студентів вищих навч. закл.: Київ: Каравела, 2004. 304 с.
7. Паранюшкин Р. В. Композиция: Теория и практика изобразительного искусства : Учебное пособие, изобразительное искусство, 2-е изд. Ростов-на-Дону: Феникс, 2005. 79 с.
8. Урсу Н. О. Золотий перетин у композиції : Зб. наук. праць КПДПУ. Вип. 3: Кам'янець-Подільський, 1997. 61- 63 с.
9. Яремків М. Композиція: творчі основи зображення : навч. посіб. Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. 112 с.

Інтернет-ресурси

10. Дизайн, композиція, гармонія :
веб-сайт.URL: <http://mikhailkevich.narod.ru/kyrs/kompozicia/ds1.html>
11. Композиція. Енциклопедія Сучасної України : веб-сайт. URL:
http://esu.com.ua/search_articles.php?id=4386
12. Основы композиции. Свойства композиции : веб-сайт. URL:
<http://www.subscribe.ru/archive/comp.design.risuem/200810/20080726.html>
13. Симетрія та живопис : веб-сайт. URL:
https://studwood.ru/1567972/kulturologiya/simetriya_zhivopis
14. Свойства композиции. Соподчиненность. Композиционный центр:
веб-сайт.URL:
<https://subscribe.ru/archive/comp.design.risuem/200810/20080726.html/>

РОЗДІЛ 2 ТРАНСФОРМАЦІЯ ПЛОЩИНИ В РЕЛЬЄФ

2.1 Поняття контрасту

В образотворчому та декоративно-прикладному мистецтві контраст є одним із основних засобів художньої виразності композиції. Якщо проаналізувати будь-яку композицію, в якій явно виражене головне, то підпорядковані йому другорядні частини будуть до нього контрастними.

Контраст – це протилежність, різка відміна предметів за властивостями (розмірами, формою, кольором, світлотінню і т. ін.), різко виражена протилежність: великий – малий, довгий – короткий, товстий – тонкий. Протиставлення, боротьба різних протилежностей в композиції завжди широко використовувалися графіками, живописцями, скульпторами, архітекторами.

Існують контрасти величин, об'єму і площини, світла і тіні (тональні контрасти), теплих і холодних кольорів (кольорові контрасти), різних фактур та ін.

Тональний контраст. являє собою різницю від найсвітлішого до найтемнішого кольору. Тоновий контраст найбільш виразний у ахроматичних кольорах, але присутній і у хроматичних. Ахроматичні кольори – це відтінки сірого в діапазоні від білого до чорного. Найбільш яскравим (світлим) є білий колір, а найбільш темним – чорний. Від того в якому тоновому діапазоні виконана композиція, залежить її емоційний вплив на глядача. Композиція, побудована в світло-сірих тонах, буде сприйматися легко, повітряно, затишно.

Колорит композиції, вирішеної в темно-сірих тонах, виглядає похмурим, суворим, навіть трагічним.

Найсильніший, динамічний і чіткий контраст – контраст чорного і білого. Чорний з білим – це класичне поєднання, яке не потребує доповнень. Білий з сірим, сірий з сірим, сірий з чорним – ідеальне тло для яскравих кольорових акцентів. Такі композиції сприймаються радісно, енергійно та позитивно.

Кольоровий контраст. Він виражається наявністю у композиціях протилежних (конкуруючих) кольорів. Цей вид контрасту використовувати дещо складніше, ніж тоновий, адже він передбачає знання основ кольорознавства, а

саме кольорової гармонії. Та якщо він застосований грамотно і правильно, то така композиція відразу кидається в очі глядачеві. Так вже влаштований наш мозок, що людина відразу виділяє з безлічі інших зображень зображення контрастне за кольорами.

Використовуючи кольоровий контраст (червоний – зелений, синій – помаранчевий) і будуючи зображення на контрасті теплих та холодних кольорів, художники підсилюють звучання кольору у своїх полотнах. Так, видатний майстер пейзажу А. І. Куїнджі, вдало поєднуючи доповнюючі кольори, зумів освітити місяць і сонце на своїх чудових картинах («Ніч на Дніпрі», «Захід сонця»), передати яскраве освітлення образів полотен («Березовий гай», «Золота осінь»). Роль контрастів як дієвої сили композиції, що визначає її виразність, відзначали ще художники епохи Відродження. Таким чином, без контрастів неможливо створити не лише шедевра мистецтва, а й простого зображення – лінійного малюнка. Зображення без контрастів зіллється з фоном за тоном або кольором. Контрасти утворюють виразність твору мистецтва і тому є дієвою силою композиції. Тому основна робота над твором пов'язана з проблемою визначення характеру контрастів у зв'язку з створенням художнього образу.

Освітлення та колір як елементи композиції мають велике значення. Вони допомагають виявити композиційний центр, кольорове вирішення образів композиції та загальний колорит. Освітленням і кольором художник передає радість, сум. Радісні події художник передає звичайно яскравими теплими контрастними тонами (картина Т. Н. Яблонської «Весілля») (Додаток 29), а сумні – тьмяними, холодними тонами (картина В. Є. Маковського «Побачення»).

Контраст форми. Контраст подібний ритму. Розташовані поруч елементи різної форми чергуються аналогічно ритмічному чергуванню, позбавленого будь-якої точності. Контраст форми надає композиції виразності, за його допомогою легко виділити головні елементи, збільшити діапазон динаміки композиції.

Варіанти застосування контрасту форми у композиціях:

- контрастне поєднання плям геометричної форми та абстрактних плям;
- контрастне поєднання геометричних форм різної конфігурації та величини;
- контрастне поєднання геометричних форм різної величини;
- контрастне поєднання геометричних форм різної фактури.

Використовувати контраст форми – значить викликати внутрішню боротьбу в композиції, загострювати її і знаходити гармонію в поєднанні протилежностей.

Подібне значення для виразності композиції має і застосування контрасту лінії: пряма – хвиляста, товста – тонка, вертикальна – горизонтальна і т. ін. Такі лінійні композиції є більш витончені, цікавіші та сприймаються краще людським оком.

Контрастні поєднання сприяють загостренню сприйняття цілого. Контраст підсилює, підкреслює відмінність властивостей форми, робить їх єдність більш напруженою та вражаючою. Дуже сильний контраст може візуально зруйнувати композиційну гармонію, завданням якої є створення враження врівноваженості, витонченості й точності твору. Тому ступінь застосовуваного контрасту обмежується вимогою збереження цілісності враження.

Майбутньому художнику надзвичайно важливо вміло користуватися знаннями про дію контрасту в різних композиціях. Вмінням співставити велике та мале, рухливе та спокійне, яскраве й приглушене, високе й низьке, гладке й фактурне автор має можливість посилити виразність композиційного задуму. Про значення контрасту говорив ще великий Леонардо да Вінчі у «Трактаті про живопис». Він писав, що поряд з високим слід ставити низьке, з товстим – худого, з «постаттю, одягненою в оксамит з його важкими і м'якими складками, ставити постать у шовку, який дає дрібні та гострі складки, розмаїття світлотіней», а Мікеланджело особливого значення надавав контрастам об'єму та площини. Від співставлення великого та малого велика форма зорозово здається більшою, мала – меншою; насичена пляма стає більш яскравою, пастельна поряд

з нею блідніє. Вміло особливість контрасту використав Микола Пимоненко у полотні «Святкове ворожіння»: атмосферу таємничості митець підсилив контрастом світла і темряви, містичного потойбічного дійства, що захоплює не тільки дівчат, що ворожать, але й глядачів за допомогою колірних контрастів. (Додаток 30).

2.2 Ньюанс

Протилежним за значенням до контрасту є ньюанс. Ньюанс характеризується слабкою відмінністю елементів композиції за основними композиційними ознаками. Наприклад, в фактурних поверхнях він представляє велику або дрібну зернистість, в кольорі – оранжево-червоні і червоні відтінки і т. ін. Ньюансне відношення може бути зближеним і віддаленим.

Зближене відношення передбачає побудову композиції з використанням елементів, які характеризуються оберненою зміною властивостей, наприклад, збільшенням розмірів і ущільненням рельєфу.

Віддалене відношення виражається прямою або паралельною зміною властивостей елементів, наприклад зростанням яскравості кольору і збільшенням розмірів. Відповідно при тому чи іншому ньюансуванні змінюється і характер композиції: при згладжуванні відмінностей вона стає більш спокійною, а при їх збільшенні – гострою. В цілому ньюанс сприяє встановленню зорової рівноваги між частинами композиції, досягненню її цілісності.

В ньюансі не має чітко виражених протиріч. В ньюансних формах більше подібності, ніж відмінності. Ньюансні відношення зближені за формою, кольором, тоном, фактурою, об'ємом, збагачують форму відтінками, грою деталей. Саме слово ньюанс означає відхилення, ледь помітний перехід.

Контраст і ньюанс в композиції завжди доповнюють та підсилюють дію один одного. Але ньюанс може виступати і як самостійний засіб виразності композиції, коли художній твір повністю побудований на ньюансних співвідношеннях, зближених тонах чи в одній кольоровій гамі.

Якщо в композиції ми спостерігаємо повну подібність елементів за розміром, формою, кольором та іншими властивостями, в цьому випадку слід говорити про тотожність.

Основні поняття: *контраст, тоновий контраст, кольоровий контраст, нюанс.*

Запитання для самоконтролю та завдання:

1. Контраст у композиції – це...

- а) повторюваність елементів композиції;
- б) подібність між елементами композиції у формі, розмірі, тощо;
- в) незначна відмінність між елементами композиції у формі, розмірі, тощо;
- г) різка відмінність між елементами композиції у формі, розмірі, тощо

2. Незначна відмінність між елементами композиції у формі, розмірі, тоні, кольорі називається:

- а) контраст;
- б) нюанс;
- в) ритм;
- г) тотожність

3. Назвати основні види контрасту.

- **Практична діяльність.** Виконання тонального контрасту. (4 год.)
(Додаток 31)

Мета: засвоєння студентами знань про контраст та нюанс, основних правил створення композиції на передачу тонального контрасту.

Вимоги до завдання: виконати абстрактну ахроматичну композицію на передачу тонального контрасту.

Матеріали та інструменти: папір формату А4, олівці різної твердості, гуаш, туш, пензлики, гумка, тощо.

- **Практична діяльність.** Виконання композиції на передачу кольорового контрасту (5 год.). (Додаток 32)

Мета: засвоєння студентами знань про контраст та нюанс, основних правил створення композиції на передачу кольорового контрасту.

Вимоги до завдання: виконати абстрактні композиції на передачу кольорового контрасту.

Матеріали та інструменти: папір (формат А4), гуаш, туш, пера, пензлики.

Список рекомендованих джерел

1. Білецький П. О. Мова образотворчих мистецтв : Київ: 1973. 128с.
2. Даги И. А. Средства реализации декоративной фронтальной композиции : Кишинёв, 1987. 104 с.
3. Кириченко М. А., Кириченко І. М. Основи образотворчої грамоти : навч. посіб. Вид. 2-ге. Київ: Вища школа, 2002. 191 с.
4. Манько В. Українська народна писанка : Львів: Свічадо, 2008. 81 с.
5. Яремків М. М. Композиція: творчі основи зображення : навч. посіб. Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. 112 с.

Інформаційні ресурси

6. Композиція. Енциклопедія Сучасної України : веб-сайт. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=4386
7. Композиция. Справочник-словарь по изобразительному искусству : веб-сайт/ URL: http://www.artap.ru/slovar_compositio.html
8. Основы композиции. Свойства композиции : веб-сайт. URL: <http://www.subscribe.ru/archive/comp.design.risuem/200810/20080726.html>
9. Теоретичні основи композиції в образотворчому мистецтві : веб-сайт/ URL: <https://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/50-dvadtsyata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/467-teoretichni-osnovi-kompozitsiji-v-obrazotvorchomu-mistetstvi>
10. Контраст і нюанс кольору і тону. Академія кольору : веб-сайт. URL: https://www.koloristika.in.ua/t_knkt.php

РОЗДІЛ 3 ФОРМА І ЗМІСТ КОМПОЗИЦІЇ

3.1 Єдність на основі взаємодії та гармонії

В образотворчому мистецтві під визначенням «гармонія» розуміють врівноваженість особливої краси, узгодженість частин зображення, форм, ліній і колірних плям. Рушійна сила гармонії – це співставлення протилежностей і їхня єдність. Поєднання протилежних емоційних настроїв, чи то напружено-тривожних, чи то піднесено-радісних, чи то задумливо-ліричних. Контраст мажору (його забарвлення звучання суб'єктивно сприймається як світле і радісне) і мінору (суб'єктивне забарвлення – сумне, серйозне) становить один з найважливіших естетичних контрастів в музиці. У живописі ж колірною гармонією виражається збалансованим протиставленням холодних і гарячих кольорів.

Коли люди говорять про колірну гармонію, вони оцінюють враження від взаємодії двох або більше кольорів. Живопис і спостереження за суб'єктивними колірними перевагами різних людей говорять про неоднозначні уявлення про гармонію і дисгармонію. Для більшості колірні поєднання, які ще називають «гармонійними», зазвичай складаються з близьких один до одного тонів або ж з різних кольорів, що мають однакову світлосилу. В основному ці поєднання не є дуже контрастними.

Як правило, оцінка гармонії або дисонансу викликана відчуттям приємного-неприємного або привабливого-непривабливого. Поняття колірної гармонії повинно бути вилучено з галузі суб'єктивних почуттів і перенесено в галузь об'єктивних закономірностей. Гармонія – це рівновага, симетрія сил. Вчення фізіологічної сторони колірної бачення наближає нас до вирішення цієї проблеми. Так, якщо якийсь час дивитися на зелений квадрат, а потім закрити очі, то в очах у нас виникне червоний квадрат. І навпаки, спостерігаючи червоний квадрат, ми отримаємо його «зворотнє відображення» виникне зелений. Ці дослідження можна проводити з усіма кольорами, і вони підтверджують, що колірний образ, що виникає в очах, завжди заснований на кольорі, додатковому до реально побаченому. Очі вимагають або породжують компліментарні кольори. І це є природна потреба досягти рівноваги. Це явище

можна назвати послідовним контрастом. Інший досвід полягає в тому, що на кольоровий квадрат ми накладаємо сірий квадрат меншого розміру, але тієї ж яскравості. На жовтому цей сірий квадрат здається нам світло-фіолетовим, на помаранчевому – блакитно-сірим, на червоному – зеленувато-сірим, на зеленому – червонувато-сірим, на синьому – оранжево-сірим і на фіолетовому – жовтувато-сірим. Кожен колір змушує сірий прийняти його додатковий відтінок. Послідовний і симультанний (синхронний, одночасний) контрасти вказують на те, що око отримує задоволення і відчуття рівноваги тільки на основі закону про додаткові кольори.

Процеси, що відбуваються в зоровому сприйнятті, викликають відповідні психічні відчуття. У цьому випадку гармонія в нашому зоровому апараті свідчить про психофізичний стан рівноваги, в якому дисиміляція і асиміляція зорової субстанції однакові. Нейтральний сірий відповідає цьому стану. Я можу отримати один і той же сірий колір з чорного і білого або з двох додаткових кольорів у тому випадку, якщо до їх складу входять три основних кольори – жовтий, червоний і синій в належній пропорції. Зокрема, кожна пара додаткових кольорів містить у собі всі три основних кольори: червоний – зелений = червоний – (жовтий і синій); синій – помаранчевий – синій – (жовтий і червоний); жовтий – фіолетовий = жовтий – (червоний і синій). Таким чином, можна сказати, що якщо група з двох або більше кольорів містить жовтий, червоний і синій у відповідних пропорціях, то суміш цих кольорів буде сірою. Жовтий, червоний і синій являють собою загальну колірну сумарність. Оку для його задоволення потрібна ця загальна колірна зв'язка, і тільки в цьому випадку сприйняття кольору досягає гармонійної рівноваги. Два або більше кольори є гармонічними, якщо їхня суміш являє собою нейтральний сірий колір. Всі інші колірні поєднання, які не дають нам сірого кольору, за своїм характером стають експресивними або дисгармонійними.

У живописі існує багато творів з односторонньо-експресивною інтонацією, причому їхня кольорова композиція, з точки зору вищевикладеного, не є гармонійною. Ці твори діють дратівливо і занадто збудливо своїм підкреслено

наполегливим використанням якогось одного переважного кольору. Основний принцип гармонії виходить з обумовленого фізіологією закону додаткових кольорів. У своїй праці про колір Гете писав про гармонію і цілісності так: «Коли око споглядає колір, він відразу приходить в активний стан і за своєю природою неминуче й несвідомо негайно ж створює інший колір, що у з'єднанні зданим кольором містить в собі все кольорове коло. Кожен окремий колір, завдяки специфіці сприйняття змушує око прагнути до загальності. І потім, для того, щоб добитися цього, око, з метою самозадоволення, шукає поряд з кожним кольором якийсь безбарвно-порожній простір, на який він міг би продукувати відсутній колір. У цьому полягає основне правило колірної гармонії». Питаннями колірної гармонії займався також і теоретик кольору Вільгельм Оствальд. У своїй книзі «Про основи кольору» він писав: «Досвід вчить, що деякі сполучення деяких кольорів приємні, інші неприємні або не викликають емоцій. Виникає питання, що визначає це враження? На це можна відповісти, що приємні ті кольори, між якими існує закономірний зв'язок, тобто порядок. Поєднання кольорів, враження від яких нам приємне, ми називаємо гармонійними. Так що основний закон, можна б було сформулювати так: Гармонія = Порядок».

Основні поняття: гармонія, основні кольори, колір, колірна гармонія.

Запитання для самоконтролю та завдання:

1. Гармонія в образотворчому мистецтві – це...
 2. Основні кольори – це:
 - а) білий і чорний;
 - б) жовтий, червоний, синій;
 - в) зелений, жовтий, червоний
 3. Два або більше кольорів є гармонійними, якщо:
 - а) при їх змішуванні утворюється нейтральний сірий колір;
 - б) вони підсилюють дію один одного;
 - в) утворюють третій спектральний колір.
- **Практична діяльність.** Організація площини в єдине ціле з метою виявлення кольорової гармонії (4 год.). (Додаток 33)

Мета: засвоєння студентами знань про кольорову гармонію, основних правил створення композиції з метою передачі гармонійного поєднання споріднено-контрастних кольорів.

Вимоги до завдання: виконати абстрактну композицію на передачу гармонійного поєднання споріднено-контрастних кольорів.

Матеріали та інструменти: папір (формат А4), гуаш, пензлики.

Список рекомендованих джерел:

1. Білецький П. О. Мова образотворчих мистецтв : Київ: 1973. 128с.
2. Даги И. А. Средства реализации декоративной фронтальной композиции : Кишинёв, 1987. 104 с.
3. Кириченко М. А., Кириченко І. М. Основи образотворчої грамоти : навч. посіб. Вид. 2-ге. Київ: Вища школа, 2002. 191 с.
4. Манько В. Українська народна писанка : Львів: Свічадо, 2008. 81 с.
5. Яремків М. М. Композиція: творчі основи зображення : навч. посіб. Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. 112 с.

Інтернет-ресурси

6. Дизайн, композиция, гармония : веб-сайт. URL: <http://mikhailkevich.narod.ru/kyrs/kompozicia/ds1.html>
7. Композиция. Справочник-словарь по изобразительному искусству. –Режим доступу: www.artap.ru/slovar_compositio.html
8. Основы композиции. Свойства композиции : веб-сайт. URL: <http://www.subscribe.ru/archive/comp.design.risuem/200810/20080726.html>
9. Контраст і нюанс кольору і тону. Академія кольору : веб-сайт. URL: https://www.koloristika.in.ua/t_knkt.php

3.2 Стилiзація, трансформація. Стилiзація – це один із прийомів візуальної організації образного вираження, при якому виявляються найбільш характерні риси предмета і відкидаються непотрібні деталі (колючий їжачок,

розумна сова). Стилізують за власною, існуючою ознакою (колючий їжачок) та за вираженою властивістю (розумна сова).

Трансформація – це зміна форми предмета, тобто трансформування його в необхідну сторону: округлення, витягування, збільшення або зменшення в розмірах окремих частин, підкреслення ребристості і т. ін. Зазвичай в роботі над формою стилізацію і трансформацію застосовують одночасно. Один прийом доповнює інший і розвиває основну пластичну тему (ідею).

Мистецтво зображати тварин, природу – одне з найдавніших на землі. З дня народження і до кінця життя людина спілкується з природою, з тваринним та рослинним світом. Ще в давнину люди зображували тварин, намагаючись вкласти в це магічний сенс.

Мотиви тваринного та рослинного світу представляють для орнаментального мистецтва великий інтерес.

Предметом пластичних перетворень зооморфного мотиву можуть бути обриси його форми і той орнаментальний образ, який лежить в основі цієї форми.

Треба зуміти по-особливому побачити мотив тваринного світу, виявити орнаментальність досліджуваного об'єкта, і не просто виявити, а розкрити орнаментальну структуру поверхні.

Один із представників анімалістичного мистецтва В. А. Ватагін так передає враження художника, який добре знає тваринний світ: «Скільки усюди суворої гармонії та краси у розподілі тяжкості в момент спокою, яка виразність в рухах нападу або захисту! Кожна деталь будови, кожна луска риби, перо птиці – чудо досконалої форми. У них досконала структура, пластика, невичерпне джерело вільних рухів. Скільки ритму, легкого, швидкого, важкого, монументального, можна побачити в ході і бігу різних тварин! Варто подивитися тварина в його різної стихії ... перед вами виникає чудовий синтез, коли тварина, рослина, земля, вода і небо зливаються разом і проявляється чудова, єдина жива природа».

В образотворчому мистецтві при зображенні будь-якої тварини завдання художника зводиться до виділення суті типових індивідуальних рис конкретного об'єкта. У декоративно-прикладному мистецтві виявлення типового йде дещо

по-іншому. Тут головне – досягти орнаментальних перетворень мотивів тваринного світу. Риси конкретного індивідуального образу в орнаментиці втрачають свій сенс, природна форма набуває умовної декоративності, допускається порушення пропорцій. Істотну роль у перетворенні природних форм грає образне начало. У результаті мотив тваринного світу іноді набуває рис казковості, фантастичності.

Творча робота з створення мотивів тваринного світу починається з вивчення живої природи і бажання створити художнє зображення тварини. Причому малювання з природи цих мотивів, процес їх трансформації характеризуються деякими особливостями. Начерк дає можливість висловити перше враження від природи у всій її неповторності. Він допомагає зрозуміти рух фігури, характер, конструкцію, привчає очі і руки художника до швидкої реакції на зміну положення природи. Начерки з природи доцільно робити численні, але короткочасні. Істотним є придбання навичок роботи по пам'яті і поданням.

Конкретна замальовка у своєму ідеалі повинна виражати гострою лаконічною графічною мовою найбільш характерних особливостей природної форми, намічати принцип внутрішньої її орнаmentaції (орнамент пір'я птахів, малюнок на крилах метелика і т. ін.). Другий етап – трансформація реального образу в більш умовний орнаментальний. Цей етап являє собою інтерес насамперед у творчому відношенні.

Розглядаючи принципи трансформації мотивів тваринного світу в орнаментальні образи, треба звернути увагу на те, що об'ємну просторову форму об'єкта в більшості випадків доцільно перетворювати в площинну. Одержуваний при цьому малюнок перетворюється в подальшому на тканини в орнаментальний візерунок текстильного малюнка.

У процесі перетворення форм тваринного світу в умовні орнаментальні зображення широкого застосування одержав аплікаційний спосіб. Використання цього способу вже саме по собі зумовлює найбільший ступінь узагальнення природних форм, умовну геометризацію елементів і лаконізм зображення.

Поряд з аплікаційними успішно може бути застосований і чисто графічний спосіб узагальнення природних форм. У цьому випадку графічно площинно трактуються окремі деталі або форма в цілому. Маються на увазі активне і лаконічне узагальнення форми, акцентування і виявлення найхарактерніших її особливостей, відмова від просторових характеристик мотиву і фону.

Після вибору структури зображення здобувачі освіти переходять до трансформації пластичних характеристик форми мотиву, зовнішніх його обрисів. Для зорового сприйняття форми найважливіше значення мають ті її ділянки, де вона зазнає значних вигинів, зламів та ін. Ці ділянки, насамперед і являють собою об'єкт для перетворення, яке полягає в пошуку найбільш напружених, експресивних рухів. Посилення динамічного стану форми шляхом виявлення її асиметрії, нерівномірності вигинів, не є єдиним шляхом трансформації. Цікаве й зворотне перетворення, коли динамічні ознаки перетворюються на статичні.

Трансформацію рослинних елементів студенти виконують в чорно-білій або кольоровій графіці. Основні засоби зображення рослинних мотивів на площині: лінія, пляма, крапка. Лінія найгостріше передає всі нюанси зміни пластичних форм, переходів одних елементів в інші.

При лінійному трактуванні розрізняють три можливих рішення:

- застосування тонких ліній однакової товщини (в малюнках невеликого масштабу). Слід пам'ятати, що масштаб малюнка диктує вибір товщини ліній, чим масштаб більший, тим лінія повинна бути товстішою;
- застосування товстих ліній однакової товщини (коли малюнку потрібно надати активності, напруження, монументальності);
- застосування ліній різної товщини.

Таке рішення має велику образотворчу і виразну можливість. Важливо підкреслити, що наявність в одному малюнку ліній більш ніж трьох товщин позбавляє його певною мірою ясності і лаконізму.

Плямове трактування мотивів сприяє максимальному силуетному узагальненню форм. Найбільш цікаве лінійно-плямове трактування. Плями

необхідно організувати в єдиний візерунок, цікавий по силуету і ритму. Не менш важливо, щоб лінії орнаментально логічно зв'язувалися з ритмічно розкиданими плямами, щоб ті й інші з'єднувалися в цілісний графічний образ. Пляму доцільно використовувати як основу під лінійне рішення мотиву (наприклад, сірий тон).

Зображення крапкою дозволяє відразу досягнути умовності, декоративності в передачі природного мотиву. Крапкова графіка може бути дрібна, велика, вибудована з ряду крапок і лінії різної товщини і чіткості, концентруватися в плямі.

Крапкова графіка не часто застосовується в чистому вигляді. Найчастіше збагачує тональні площини або передає декоративну фактуру.

Виконуючи трансформацію рослинних елементів, студенти перебільшують образ, концентрують увагу на головному, домагаючись виразності і лаконічності. Завдяки цьому реальні образи природи перетворюються на орнаментальні мотиви.

Дуже важливо, щоб здобувачі освіти в досліджуваному мотиві вловили найхарактерніше в пластичній формі і усвідомили орнаментальний сенс візерунків. У декоративному мистецтві в процесі трансформації форми художник, зберігаючи її пластичну виразність, прагне виділити головне, найбільш типове, відмовляючись від другорядних деталей.

Трансформації природних форм повинні передувати замальовки з натури. Виходячи з реальних образів художник створює декоративні на основі творчої уяви.

Трансформація – зміна, перетворювання виду, форми, істотних властивостей чого-небудь. Трансформувати – перетворювати, змінювати.

Завдання художника ніколи не зводиться до простого прикрашання. Кожна декоративна композиція повинна підкреслювати, виявляти форму і призначення декорованого предмета. Її стильове, лінійне і колірне рішення засноване на творчому переосмисленні натури.

За це відповідає композиційний прийом – стилізація. Це прийом композиції в основному пов'язаний з декоративним мистецтвом, де дуже важлива ритмічна організація цілого. Стиллізація – узагальнення і спрощення зображуваних фігур по малюнку і кольору, організація фігур в зручну для орнаменту форму. Стиллізація застосовується як засіб дизайну, монументального мистецтва та в декоративному мистецтві для посилення декоративності.

У ході розвитку образотворчого мистецтва стиллізація як творчий метод була відома ще з давніх часів. Особливої досконалості стиллізація досягла в давньогрецьких і давньоримських орнаментах, в яких переважали стилізовані зображення рослинного і тваринного світу поряд з геометрією і візерунками.

Історичні корені стилізованого пейзажу йдуть углиб століть. Ми можемо їх зустріти в настінних розписах і декоративно-прикладних виробах ремісників Давньої Русі. У більш пізній час стиллізацію до пейзажу широко застосовували як в декоративному мистецтві, так і в станковому живописі.

У творчості відомих майстрів ХІХ-ХХ ст. стилізований декоративний пейзаж займав чільне місце, завдяки чому в наш час цей жанр відрізняється різноманітністю стилів і художніх напрямків.

Дуже показовий у плані стиллізації японський пейзаж ХІХ століття.

На відміну від живописного пейзажу, в стилізованому пейзажі відсутня повітряна і лінійна перспектива і всі елементи переднього і заднього планів зображуються однаково чіткими.

Декор в пейзажі може використовуватися як в більшій, так і у меншій мірі. Композиція може бути досить насичена деталями або ж акцентована лише на деяких ділянках форм, які бажано виділити.

В основному декоративний пейзаж будується на спрощенні деталей і акцентуванні характерних ліній і контурів. Можливо і кількісна зміна зображуваних об'єктів. Якщо цього вимагає задум художника.

У стилізованому пейзажі колір використовується так як в орнаментах і в натюрмортах. Або відповідає реальному, або задуму автора.

Трансформація рослинних форм в орнаментальні мотиви.

Багатство рослинного світу своїми формами і колірними поєднаннями призвело до того, що рослинні мотиви здавна займали в орнаментиці домінуюче значення.

Рослинний світ багато в чому є ритмічним і орнаментальним. Це можна простежити, розглядаючи розташування листя на гілці, прожилок на листку, пелюсток квітки, кори дерева і т. ін. При цьому важливо побачити найхарактерніше в пластичній формі спостережуваного мотиву і усвідомити закономірний зв'язок елементів природного візерунка. На роботах художників представлені зображення рослин, які хоч і передають їх образ, але не є абсолютною копією. Виконуючи ці малюнки, художник простежує ритмічні чергування елементів (гілок, квітів, листя), прагнучи при цьому виявити найголовніше і характерне.

Для трансформації природної форми в орнаментальний мотив необхідно спочатку знайти переконливий за своєю художньою виразністю об'єкт. Однак, узагальнюючи форму, не завжди потрібно відмовлятися від дрібних деталей, так як вони можуть надати формі великої декоративності та виразності.

Виявленню пластичних особливостей природних форм сприяють замальовки з натури. З одного об'єкта бажано зробити серію замальовок з різних точок зору і в різних ракурсах, підкреслюючи виразні сторони об'єкта. Ці замальовки є основою для декоративного перетворення природної форми.

Бачити і розпізнавати орнамент в будь-якому природному мотиві, вміти розкрити і відобразити ритмічну організацію елементів мотиву, виразно трактувати їх форму – все це складає необхідні для художника вимоги при створенні орнаментального образу.

У процесі декоративного перетворення рослинної форми велику роль відіграють такі засоби художньої виразності, як лінія, пляма, крапка і колір. Графічні засоби можуть підказувати, а в окремих випадках навіть зумовлювати характер трансформації рослинних мотивів.

У декоративній роботі особлива роль належить лінійному малюнку, так як лінія найбільш гостро передає всі нюанси пластичної форми, особливості переходів одних елементів в інші, ритмічний рух цих елементів. Однак деяка скупість лінійної графічної мови може призвести до сухості і навіть схематизму в замальовках. Тому дуже важливо вивчати натуру і спочатку робити акцент на натурних замальовках, які допомагають краще вивчити пластичні особливості форми.

При лінійному трактуванні моделі розрізняють три рішення:

1) застосування тонких ліній однакової товщини (при орнаментиці мотивів невеликого масштабу);

2) застосування товстих ліній однакової товщини (якщо малюнку потрібно надати активності, напруженості, монументальності);

3) застосування ліній різної товщини. Таке рішення малюнку володіє великими образотворчими і виразними можливостями, але є досить важким. Для досягнення цілісності, лінії однієї товщини повинні об'єднуватися, утворюючи свій візерунок в малюнку, який повинен протистояти візерунку ліній іншої товщини. А точніше, це повинна бути композиція з ліній різної товщини.

Плямове трактування мотивів сприяє максимальному силуетному узагальненню форм. Це можуть бути чорний силует на білому фоні і білий силует на чорному тлі. Художня мова плями строга і стримана. Однак пляма також може виявляти нескінченну різноманітність станів.

Найбільш широко використовується лінійно-плямове трактування рослинних мотивів. У даному випадку дуже важливо організувати в чітку композицію плями і лінії. Плями необхідно структурувати в єдиний візерунок, цікавий вже сам по собі, за ритмом і силуетом. Але також необхідно орнаментально-логічно зв'язати лінії з ритмічно розкиданими плямами, щоб ті й інші, з'єднавшись, створили цілісний графічний образ. Варто зауважити, що пляма може бути використана як основа під лінійне рішення мотиву.

Розглядаючи особливості трансформації рослинних форм в орнаментальні мотиви, слід зазначити, що колір і колорит природних мотивів також підлягає

художньому перетворенню, а часом і кардинальному переосмисленню. Не завжди природний колір рослини може бути використаний в орнаментальній композиції. Рослинний мотив може бути вирішеним в умовному кольорі, задалегідь обраному колориті, в поєднанні споріднених чи споріднено-контрастних кольорів. Можлива і повна відмова від реального кольору. Саме в цьому випадку він набуває декоративної умовності.

Стилізовані зображення об'єктів рослинного і тваринного світу іноді використовуються як елементи орнаментів, але частіше вони об'єднуються в загальну композицію з різними рослинними формами або стають частиною стилізованого пейзажу.

Створення декоративного пейзажу слід починати з осмислення його в цілому. Обрані в якості мотиву форми проходять складний шлях перетворення і трансформації. Як і будь-яка декоративна площинна композиція, декоративний пейзаж, зазвичай виконується в двомірному просторі. Всі об'єкти пейзажу показуються з однаковою точністю, чіткістю, лінійна і повітряна перспектива відсутні, задній і передній плани зближуються з загальним середнім.

Закони декоративної композиції вимагають чітко і максимально виразно передавати картини навколишнього середовища, відкидаючи все непотрібне, другорядне, все, що заважає виразно передати стан природи і конкретних природних явищ. Тому, потрібно прибрати дрібниці, спростити форму об'єктів, згладити рельєфи гір, пагорбів, хмар, навколишньої місцевості, узагальнити деталі, провести стилізацію (акцентуючи і виділяючи найхарактерніші деталі пейзажу). Після виконаної роботи уточнюють ступінь стилізації об'єктів композиції і середовища, в якому вони зображені. Ступінь узагальнення й умовності в стилізованому пейзажі може бути досить велика і доходити до абстракції, не переходячи при цьому межі жанрової впізнаваності. Колір в декоративному пейзажі відіграє важливу роль. Він може бути використаний як з урахуванням реального забарвлення об'єктів пейзажу, так і довільно, у згоді з авторським задумом.

Запитання для самоконтролю та завдання:

1. Стилiзацiя у композицiї – це...

а) вiдповiднiсть певному стилю в мистецтвi;

б) один iз прийомiв вiзуальної органiзацiї образного вираження, при якому виявляються найбільш характернi риси предмета i вiдкидаються непотрiбнi деталi;

в) незначна вiдмiннiсть елементiв композицiї i природного зразка.

2. Змiна форми предмета, тобто трансформування його в необхiдну сторону: округлення, витягування, збiльшення або зменшення в розмiрах окремих частин, пiдкреслення ребристостi i т. iн. називається:

а) контрастом;

б) стилiзацiєю;

в) ритмом;

г) трансформацiєю.

3. Назвати основнi творчi етапи аналізу джерела творчостi.

Практична дiяльнiсть. Створення композицiї декоративного пейзажу на основi кольорової гами та кольорового взаємовiдношення. (Додаток 34) (3 год.)

Мета: Засвоєння студентами поняття про стилiзацiю та трансформацiю у композицiї та про способи її досягнення; вироблення вмiнь малювати зразки стилiзацiї, трансформацiї.

Вимоги до завдання: виконати кольорову композицiю на основi реалiстичного пейзажу.

Матерiали та iнструменти: папiр (формат А4), гуаш, пензлики.

Список рекомендованих джерел:

1. Даги И. А. Средства реализации декоративной фронтальной композиции : Кишинёв, 1987. 104 с.
2. Кириченко М. А., Кириченко I. М. Основы образотворческой грамоты : навч. посiб. Вид. 2-ге. Київ: Вища школа, 2002. 191 с.
3. Костенко Т. В. Основы композиции та тривимiрного формоутворення : навч.- метод. посiб.: Харкiв: ХДАДМ, 2003. 256 с.

4. Михайленко В. Є., Яковлєв М. І. Основи композиції : геометричні аспекти художнього формотворення : навч. посіб. для студентів вищих навч. закл.: Київ: Каравела, 2004. 304 с.
5. Шорохов Е. В. Композиция : Москва: Просвещение, 1986. 286 с.
6. Хмельовський О., Костукевич С. Графіка й основи графічного мистецтва : навч. посіб. Кн. 1. Луцьк: Луцький держ. технічний ун-т, 2003. 160 с.
7. Яремків М. М. Композиція: творчі основи зображення : навч. посіб. Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. 112 с.

Інтернет-ресурси

8. Дизайн, композиция, гармония : веб-сайт.URL: <http://mikhailkevich.narod.ru/kyrs/kompozicia/ds1.html>
- 9 Декоративний пейзаж : веб-сайт.URL: <https://arts.in.ua/tag/8513/>
10. Композиция. Справочник-словарь по изобразительному искусству : веб-сайт/ URL: http://www.artap.ru/slovar_compositio.html
11. Основы композиции. Свойства композиции : веб-сайт. URL: <http://www.subscribe.ru/archive/comp.design.risuem/200810/20080726.html>
12. Свойства композиции. Соподчиненность. Композиционный центр: веб-сайт.URL: <https://subscribe.ru/archive/comp.design.risuem/200810/20080726.html/>

ВИСНОВКИ

Композиція властива всім видам мистецтва. Композиційні основи лежать в архітектурних будівлях, в музичній п'єсі або опері, в оповіданні, романі або вірші, в скульптурі або картині, в театральній постановці або кінофільмі. Принципи єдності або членування, симетрії і ритму проявляються в різних видах мистецтва по-різному. Наявність однакових закономірностей в художніх творах дозволяє досягти синтезу мистецтв – їх органічного поєднання, скажімо, в архітектурно-скульптурному ансамблі, в театральній постановці, в оформленні інтер'єра і т. д.

В нашому мистецькому закладі освіти композицію вивчають майбутні хореографи, музиканти, режисери та майстри співу. Тому наш заклад є своєрідним композиційним синтезом, де поєднується драматургія, майстерність акторів і режисера, декоративний живопис, музика. Тому саме під час вивчення об'єктивних закономірностей композиції, засобів, прийомів і правил правдивого відображення дійсності в образній формі здобувачі освіти отримають ключ до аналізу і глибокого розуміння здобутків різних видів і жанрів мистецтва.

Самостійна робота – це форма організації індивідуального вивчення студентами навчального матеріалу з дисципліни «Основи композиції» в аудиторний та позааудиторний час. Метою самостійної роботи здобувачів освіти є сприяння формуванню самостійності як особистісної риси та важливої професійної якості молодій людині, суть якої полягає в уміннях систематизувати, планувати, контролювати й регулювати свою діяльність без допомоги й контролю викладача.

Завданням цієї методичної роботи є спрямувати здобувачів освіти на засвоєння певних знань, умінь, навичок, закріплення та систематизацію набутих знань, їхнє застосування та вирішення практичних завдань під час виконання творчих робіт з «Основ композиції», а також допомогти подолати труднощі, які виникають у студентів при зображенні більш складних композицій. Наведені в методичних рекомендаціях теми самостійних робіт допоможуть студентам у

більш раціональному засвоєнню навчального матеріалу з дисципліни «Основи композиції».

Весь матеріал, який подано в цій розробці, базується на чіткій методичній послідовності засвоєння навчального матеріалу за принципом «від простого до складного» і цілком відповідає навчальній програмі.

ЛІТЕРАТУРА

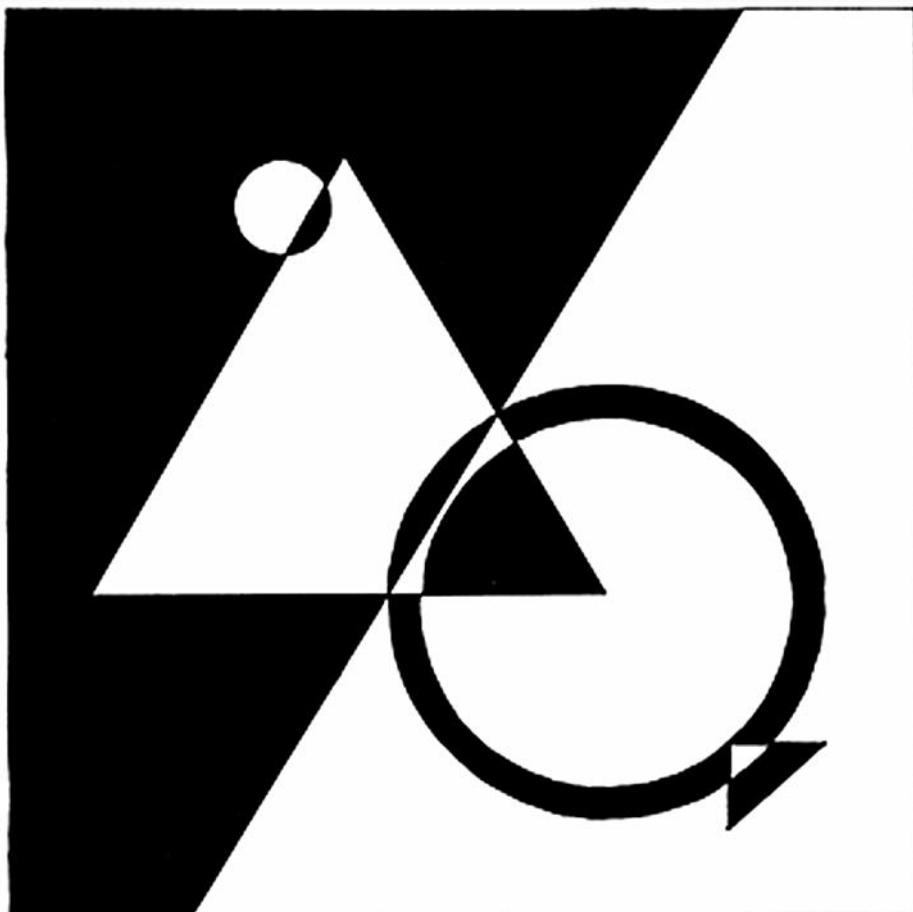
1. Волков Н. Н. Композиция в живописи : Москва: Искусство, 1977. 143 с.
2. Голубева О. Л. Основы композиции : Москва: Искусство, 2004. 120 с.
3. Даги И. А. Средства реализации декоративной фронтальной композиції : Кишинёв, 1987. 104 с.
4. Джеймс Э., Райнкинг Эндрю У., Харт Роберт фон дер Остен. Композиция. Шестнадцать уроков для начинающих авторов : 3-е изд., пер. с англ.: Москва, 2009. 464 с.
5. Кириченко М. А., Кириченко І. М. Основи образотворчої грамоти : навч. посіб. Вид. 2-ге. Київ: Вища школа, 2002. 191 с.
6. Костенко Т. В. Основи композиції та тривимірного формоутворення : навч.-метод. посіб.: Харків: ХДАДМ, 2003. 256 с.
7. Манько В. Українська народна писанка : Львів: Свічадо, 2008. 81 с.
8. Михайленко В. Є., Яковлев М. І. Основи композиції : геометричні аспекти художнього формотворення : навч. посіб. для студентів вищих навч. закл.: Київ: Каравела, 2004. 304 с.
9. Паранюшкин Р. В. Композиция: Теория и практика изобразительного искусства : Учебное пособие, изобразительное искусство, 2-е изд. Ростов-на-Дону: Феникс, 2005. 79 с.
13. Платонова Н. И. Искусство. Энциклопедия : Москва: РОСМЭН, 2002. 144с.
14. Сомов Е. С. Композиция в технике : Москва: Машиностроение, 1987. 288 с.
15. Розенблюм Е. А. Художник в дизайне : Москва: Искусство, 1974. 176 с.
16. Урсу Н. О. Золотий перетин у композиції : Зб. наук. праць КПДПУ. Вип. 3: Кам'янець-Подільський, 1997. 61- 63 с.
17. Шорохов Е. В. Методика преподавания композиции на уроках изобразительного искусства в школе : Москва: Просвещение, 1977. 112 с.
18. Шорохов Е. В. Композиция : Москва: Просвещение, 1986. 286 с.
19. Хмельовський О., Костукевич С. Графіка й основи графічного мистецтва : навч. посіб. Кн. 1. Луцьк: Луцький держ. технічний ун-т, 2003. 160 с.

20. Яремків М. М. Композиція: творчі основи зображення : навч. посіб. Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. 112 с.

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ

21. Дизайн, композиція, гармонія :
веб-сайт.URL: <http://mikalkevich.narod.ru/kyrs/kompozicia/ds1.html>
(дата звернення: 18.08.2019).
22. Композиція. Енциклопедія Сучасної України : веб-сайт. URL:
http://esu.com.ua/search_articles.php?id=4386 (дата звернення: 18.03.2020).
23. Композиція. Справочник-словарь по изобразительному искусству :
веб-сайт/ URL: http://www.artap.ru/slovar_compositio.html (дата звернення:
03.05.2019).
24. Основы композиции. Свойства композиции : веб-сайт. URL:
<http://www.subscribe.ru/archive/comp.design.risuem/200810/20080726.html>
(дата звернення: 18.03.2020).
25. Поняття і види композиції в образотворчому мистецтві : веб-сайт. URL:
<http://www.pedahohikam.net/nervs-1079-1.html> (дата звернення: 18.03.2020).
26. Теоретичні основи композиції в образотворчому мистецтві : веб-сайт/ URL:
<https://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/50-dvadtsyata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/467-teoretichni-osnovi-kompozitsiji-v-obrazotvorchomu-mistetstvi> (дата звернення: 03.02.2020).
27. Симетрія та живопис : веб-сайт. URL:
https://studwood.ru/1567972/kulturologiya/simetriya_zhivopis
(дата звернення: 03.07.2019).
28. Свойства композиции. Соподчиненность. Композиционный центр:
веб-сайт.URL:
<https://subscribe.ru/archive/comp.design.risuem/200810/20080726.html/>
(дата звернення: 18.11.2019).

ДОДАТКИ

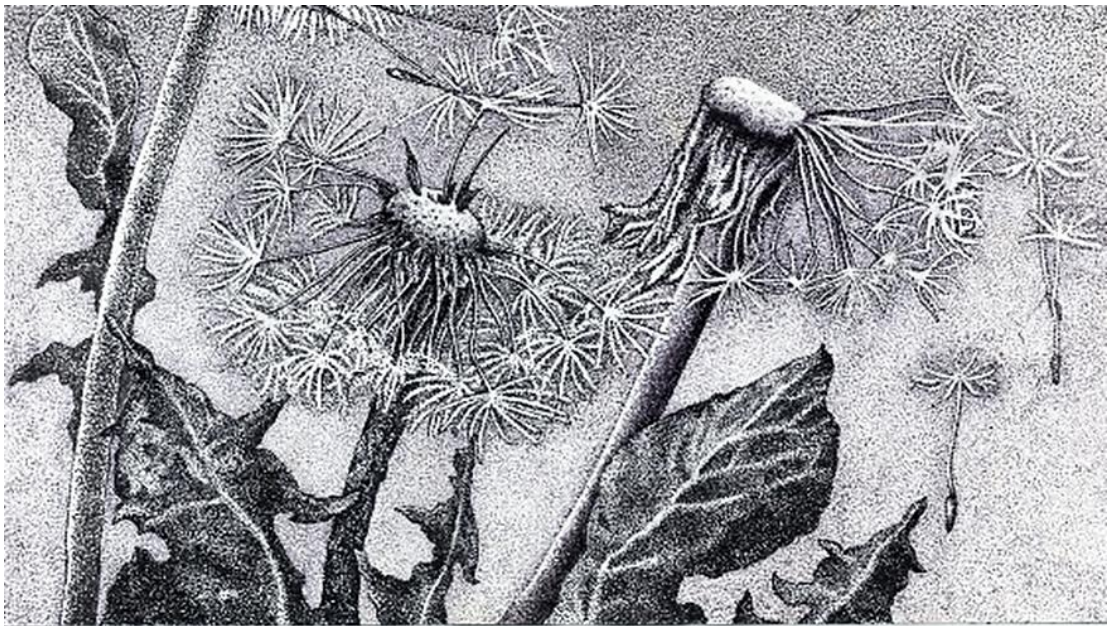
Додаток 1 Композиційна рівновага

Додаток 2 Композиційний центр

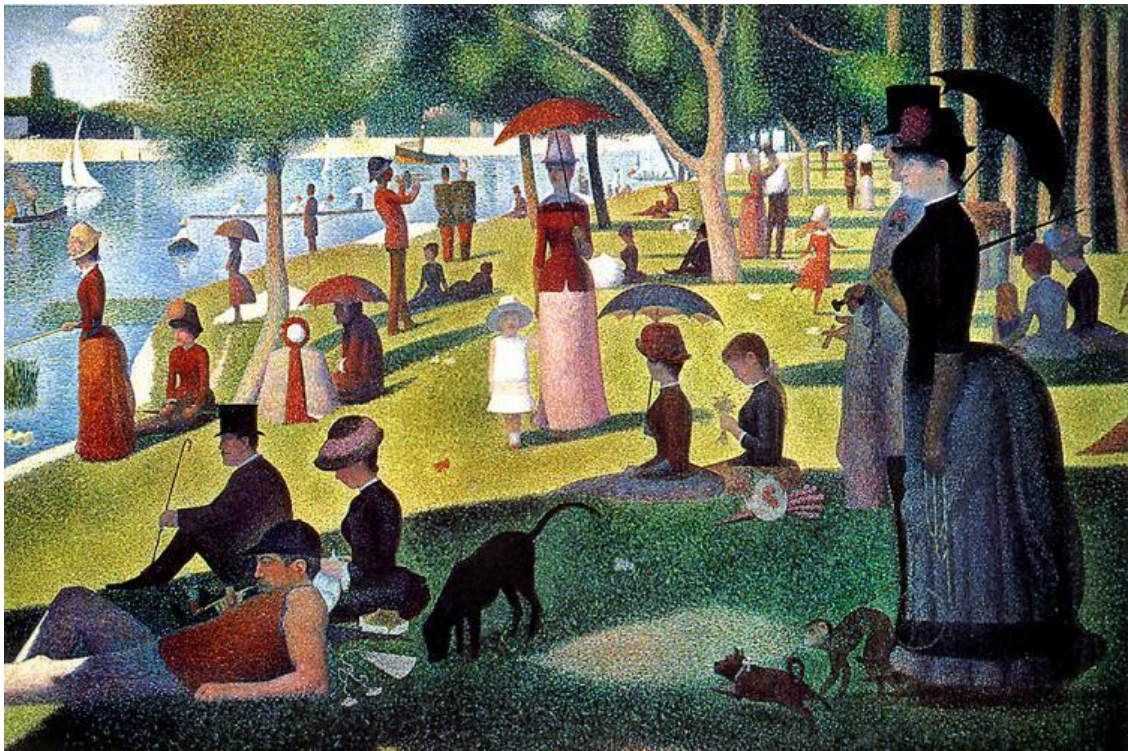
Додаток 3 Федір Кричевський «Наречена»

Додаток 4. Крапка в композиції

Додаток 5 Крапка в композиції

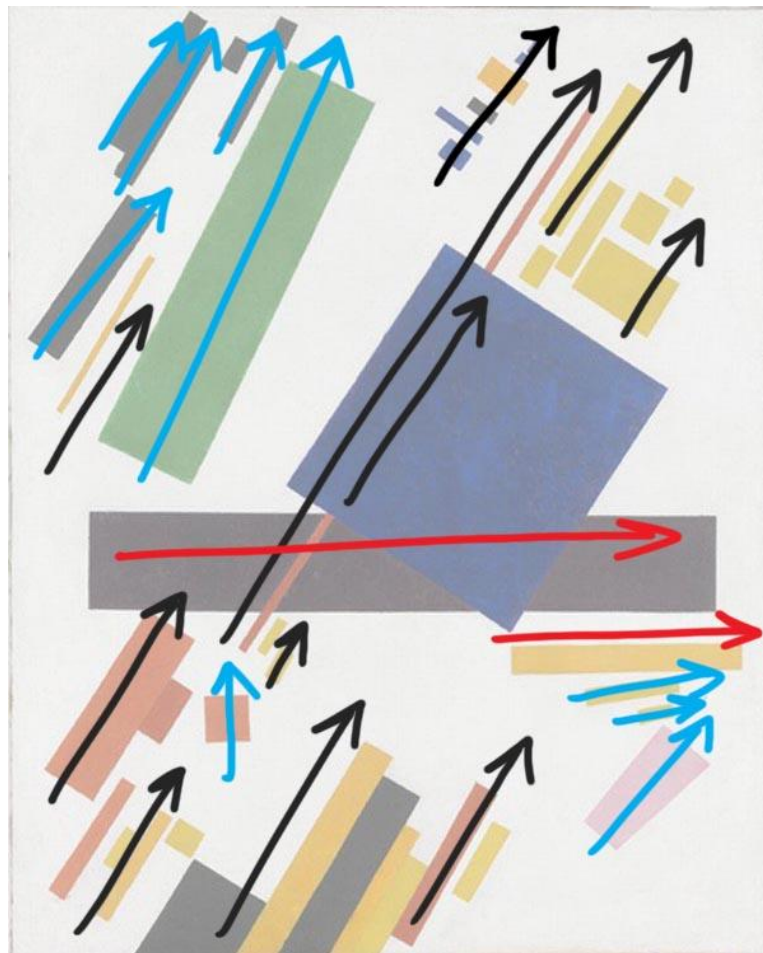
Додаток 6 Жорж Сьора «Недільний день на острові Гранд-Жатт»

Додаток 7 Обрі Бердслі «Любовна записка»

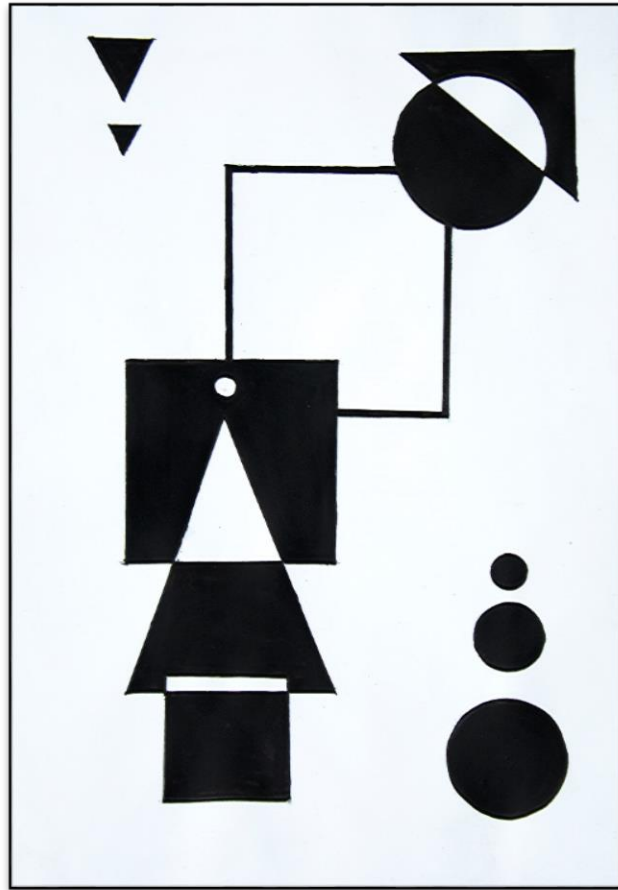
Додаток 8 Штрих в композиції

Додаток 9 Характер лінії

Додаток 10 Пляма в композиції

Додаток 11 Композиційна рівновага

Додаток 12. Фронтальна композиція

Додаток 13 Об'ємна композиція

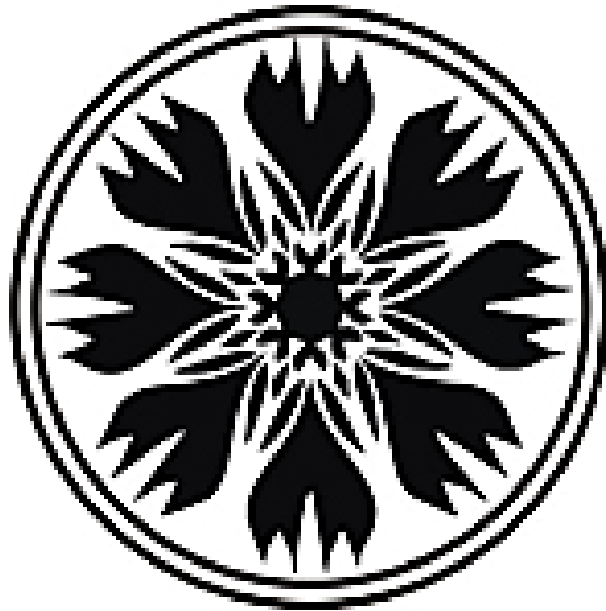
Додаток 14 Глибинно-просторова композиція

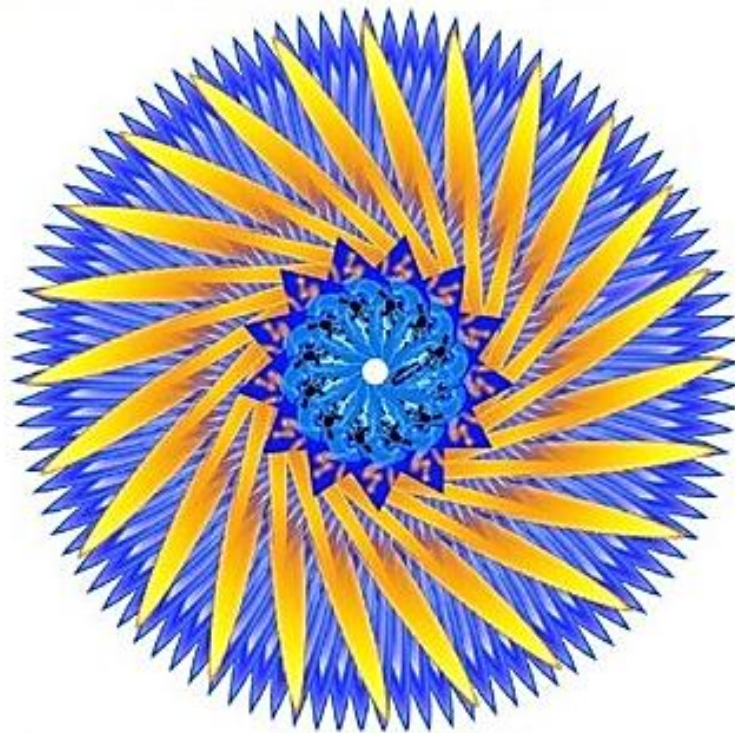
Додаток 15 Закрита і відкрита композиції

Додаток 16 Дзеркальна симетрія

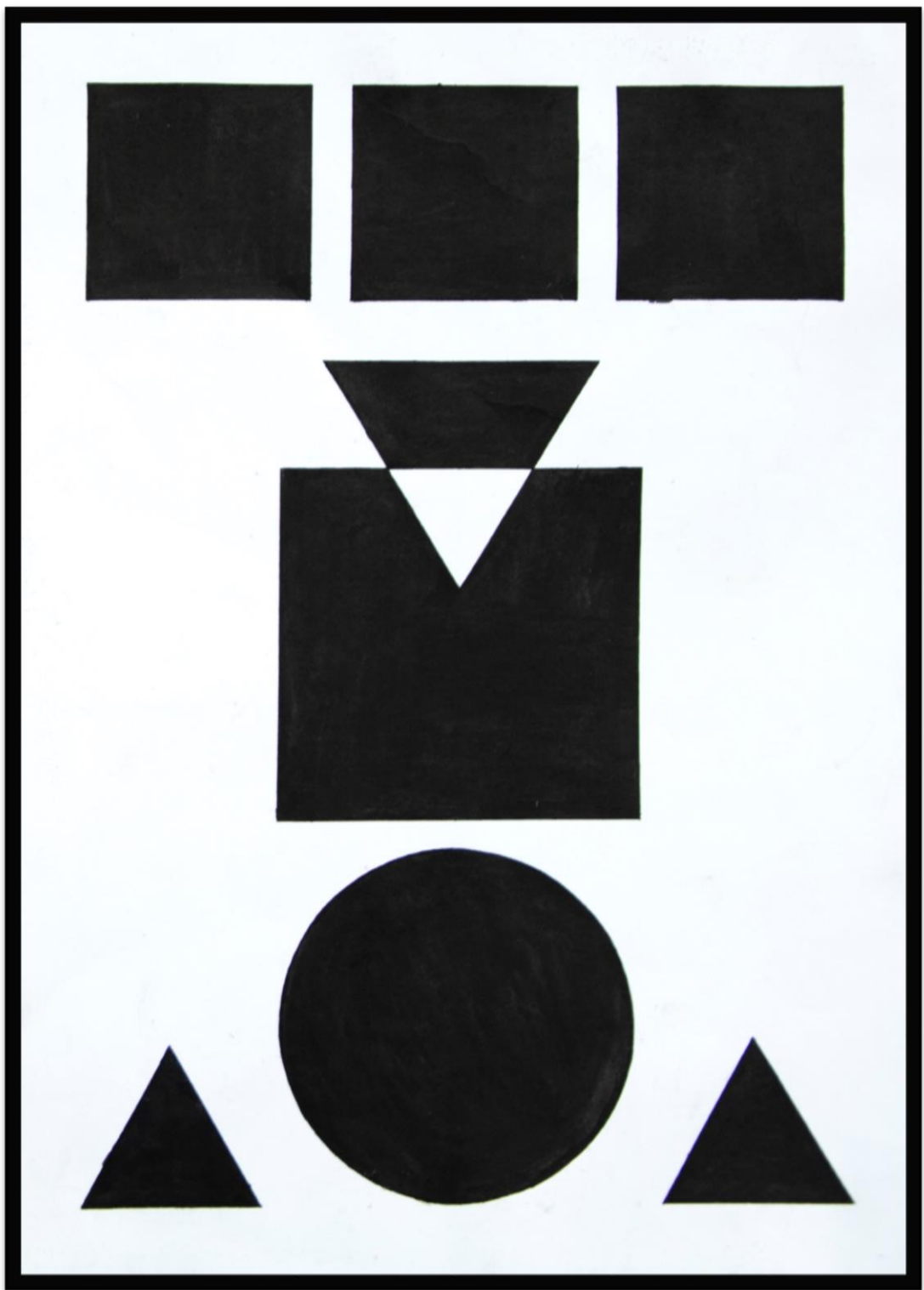
Додаток 17 Осьова симетрія

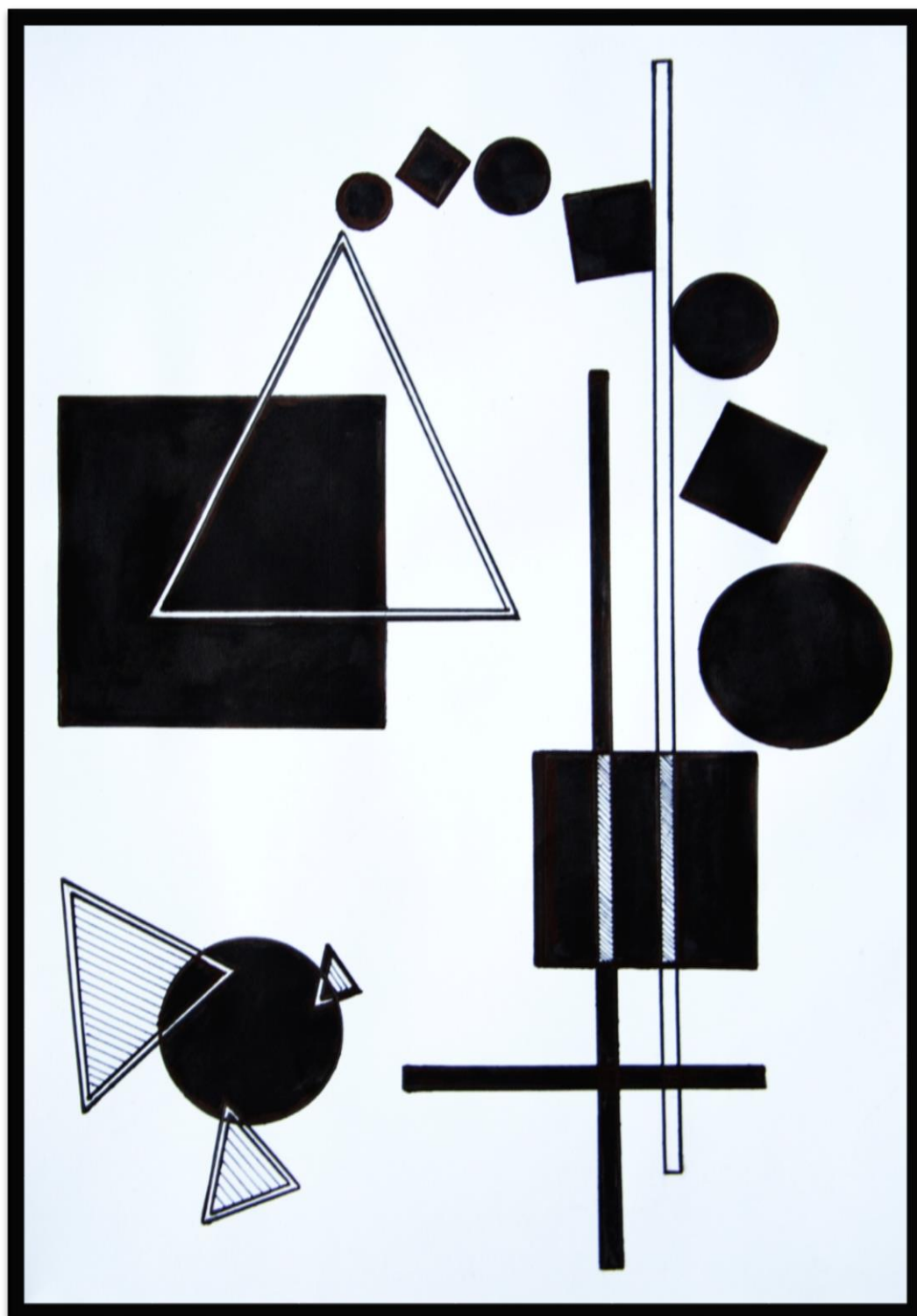
Додаток 18 Гвинтова симетрія

Додаток 19 Асиметрія

Додаток 20 Статика

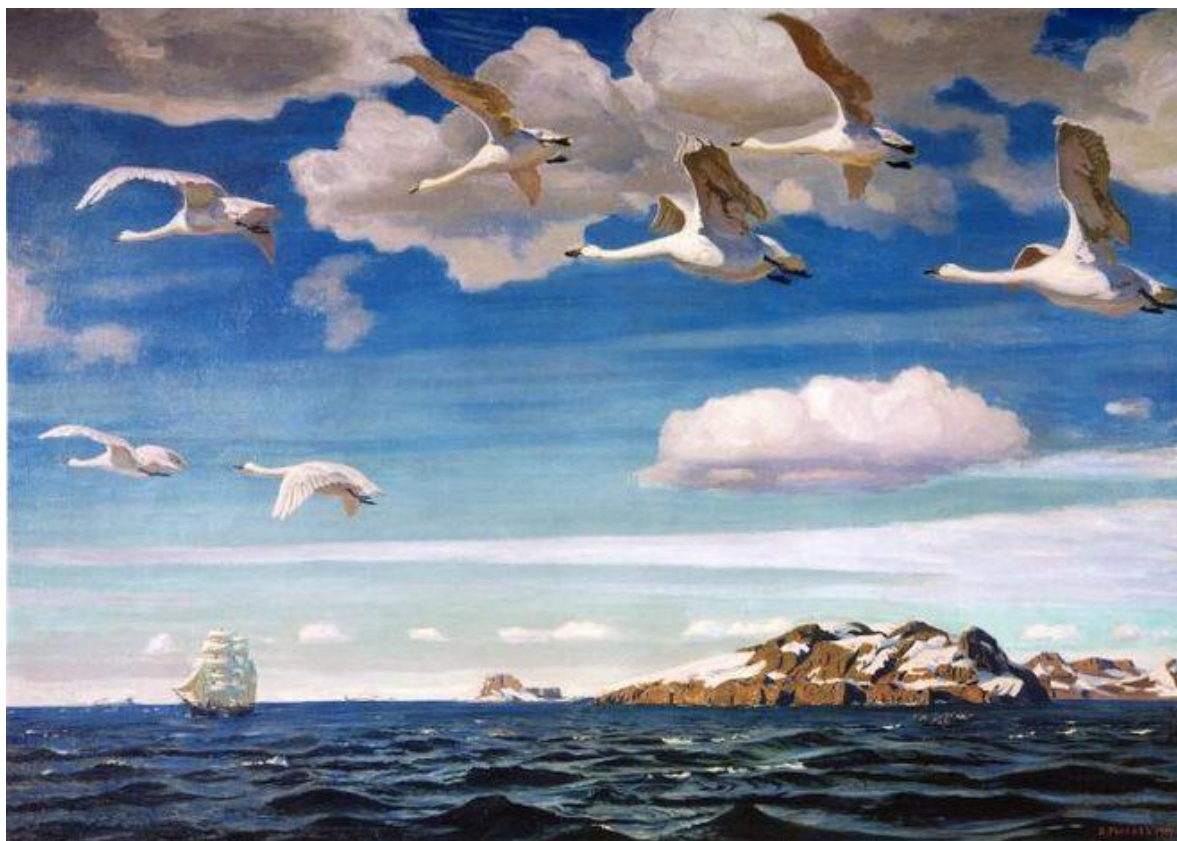
Додаток 21 Динаміка

Додаток 22 Симетрія Асиметрія

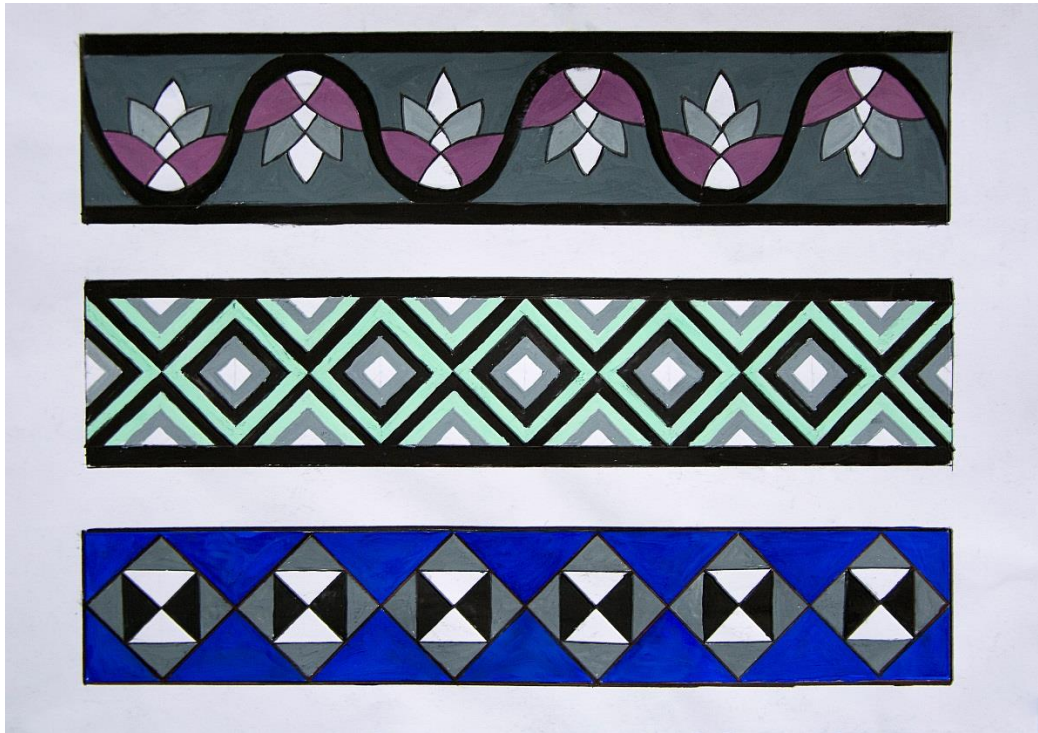
Додаток 23 І. І. Шишкін «Бурелом»

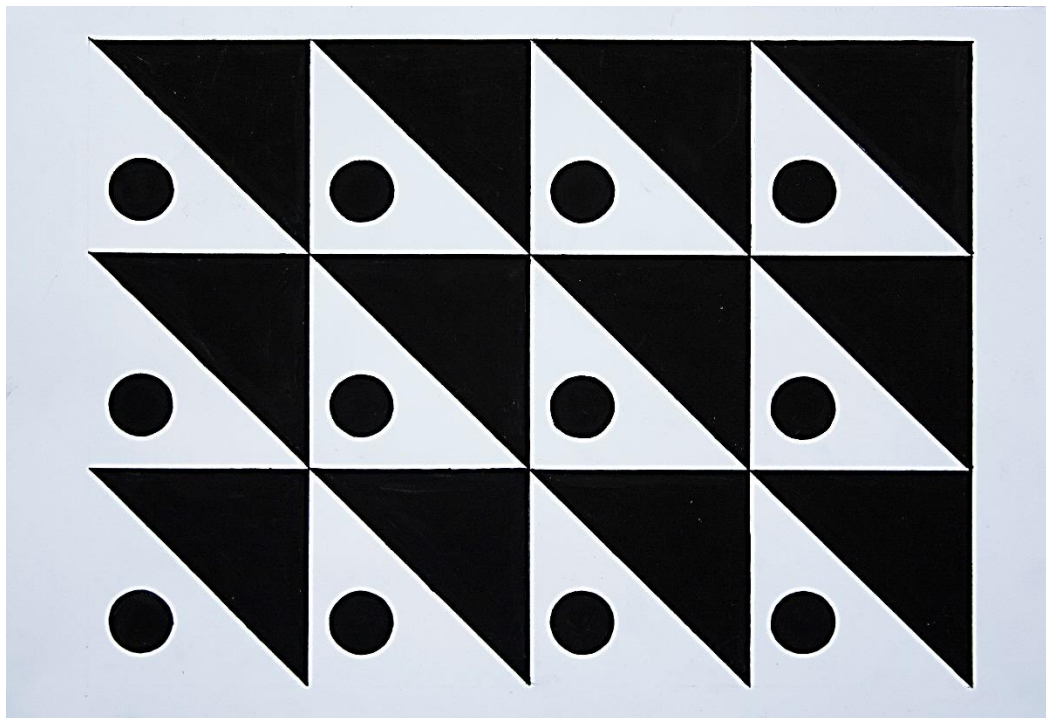
Додаток 24 Аркадій Рилов «У блакитному просторі»

Додаток 25 Види орнаментів

Додаток 26 Стрічковий орнамент

Додаток 27 Рапорт

Додаток 28 Місто

Додаток 29 Т. Н. Яблонська «Весілля»

Додаток 30 Микола Пимоненко "Святкове ворожіння"

Додаток 31 Тональний контраст

Додаток 32 Кольоровий контраст

Додаток 33 Кольорова гармонія

Додаток 34 Джерело творчості

Лінійний аналіз джерела творчості

Плямовий аналіз джерела творчості

Трансформація